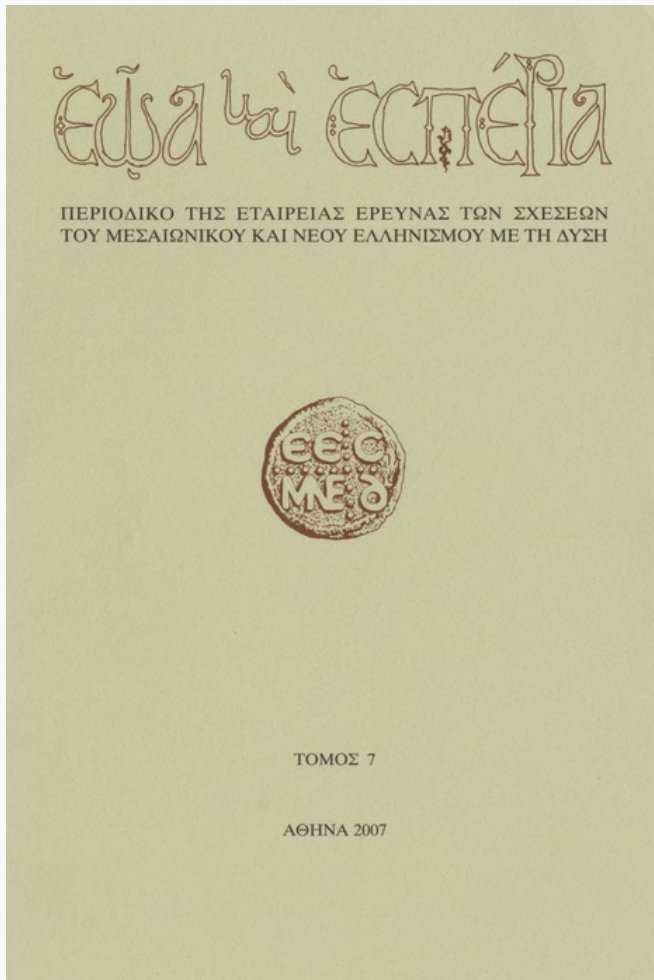

Eoa kai Esperia

Vol 7 (2007)

Η ΣΥΝΤΕΧΝΙΑ ΤΩΝ ΥΠΟΔΗΜΑΤΟΠΟΙΩΝ ΣΤΗ ΒΕΝΕΤΟΚΡΑΤΟΥΜΕΝΗ ΚΕΡΚΥΡΑ

ΦΩΤΕΙΝΗ ΚΑΡΛΑΦΤΗ-ΜΟΥΡΑΤΙΔΗ

doi: [10.12681/eoaesperia.82](https://doi.org/10.12681/eoaesperia.82)

To cite this article:

ΚΑΡΛΑΦΤΗ-ΜΟΥΡΑΤΙΔΗ Φ. (2007). Η ΣΥΝΤΕΧΝΙΑ ΤΩΝ ΥΠΟΔΗΜΑΤΟΠΟΙΩΝ ΣΤΗ ΒΕΝΕΤΟΚΡΑΤΟΥΜΕΝΗ ΚΕΡΚΥΡΑ. *Eoa Kai Esperia*, 7, 85-111. <https://doi.org/10.12681/eoaesperia.82>

Η ΣΥΝΤΕΧΝΙΑ ΤΩΝ ΥΠΟΔΗΜΑΤΟΠΟΙΩΝ ΣΤΗ ΒΕΝΕΤΟΚΡΑΤΟΥΜΕΝΗ ΚΕΡΚΥΡΑ

Η προσπάθεια οργάνωσης της κοινωνικοοικονομικής και πνευματικής ζωής, ήδη από πολύ νωρίς, απεικονίζεται στην ύπαρξη *συλλόγων, σωματείων και αδελφοτήτων*. Ειδικότερα, οι τελευταίες αρχίζουν να εμφανίζονται, κατά τον 15ο και 16ο αιώνα, και στις βενετικές κτήσεις, κατά μίμηση των αδελφοτήτων (*scuole, confraternite*)¹ που υπήρχαν στην ίδια τη Βενετία. Πρόκειται για ενώσεις ατόμων θρησκευτικού, φιλανθρωπικού, αλλά και, σε ορισμένες περιπτώσεις, συντεχνιακού χαρακτήρα, όταν τα μέλη τους ασκούν το ίδιο επάγγελμα.

Οι συντεχνιακές αδελφότητες αποτελούν μία σύνολη απάντηση στην τάση, επιθυμία, αγωνία, προσδοκία του ανθρώπου να επικοινωνήσει με το θείο, μέσα από το θρησκευτικό τελετουργικό, υπό τη σκέπη του προστάτη άγιου της συντεχνίας, εξασφαλίζοντας ταυτόχρονα, μέσω της επαγγελματικής ενασχόλησης, τα απαραίτητα επίγεια αγαθά και τις αναγκαίες προϋποθέσεις για την επιβίωση και διαβίωσή του, καθιστώντας, με αυτόν τον τρόπο, αισθητή και ουσιαστική την παρουσία του στην κοινωνία της οποίας αποτελεί μέλος.

Όσον αφορά την Κέρκυρα, η εξελικτική πορεία του συντεχνιακού θεσμού² διέρχεται μία από τις σημαντικότερες φάσεις της κατά το τέλος του δέκατου έκτου και καθόλη τη διάρκεια του δέκατου έβδομου αιώνα. Είναι χαρακτηριστικό ότι ορισμένα επαγγέλματα την περίοδο αυτή διαμορφώνουν και ολοκληρώνουν τη σωματειακή τους οργάνωση.

-
1. Για το σημασιολογικό εύρος των όρων και γενικά για τις αδελφότητες στα Ιόνια νησιά και στην Κρήτη, βλ. Ν. Γ. ΜΟΣΧΟΝΑΣ, *Θρησκευτικές αδελφότητες λαϊκών στα Ιόνια νησιά, Σύμμεικτα* 7 (1987) 193-204 και ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΠΑΝΟΠΟΥΛΟΥ, *Λατινικές και ορθόδοξες αδελφότητες στις πόλεις και στην ύπαιθρο της Κρήτης (16ος-17ος αι.)*, στο: *Πεπραγμένα του Ζ' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου*, τ. 2/2, Ρέθυμνο 1995, σ. 611-618.
  2. Γενικά για τον συντεχνιακό θεσμό στην Κέρκυρα την εξεταζόμενη περίοδο, βλ. ΦΩΤΕΙΝΗ ΚΑΡΑΦΤΗ-ΜΟΥΡΑΤΙΔΗ, *Δομή και λειτουργία της συντεχνίας στην Κέρκυρα του 17ου αιώνα*, στο: *Πρακτικά Η' Διεθνούς Πανιωνίου Συνεδρίου* (υπό έκδοση).

Αποκαλυπτικά των ανωτέρω είναι τα διοικητικά έγγραφα της τοπικής εξουσίας, κατά τη μελέτη των οποίων διαφαίνεται η αναγνώριση της αναγκαιότητας ύπαρξης εκπροσώπων των τεχνών, οι οποίοι, πέραν των αρμοδιοτήτων που άπτονται των εσωτερικών θεμάτων του επαγγέλματος, αναλαμβάνουν τον διπλό ρόλο της εκπροσώπησης των ομότεχνών τους στη Διοίκηση (*Reggimento*), αλλά και την παρουσίαση-γνωστοποίηση της -κατά περίπτωση- επαγγελματικής πολιτικής της τελευταίας σε αυτούς, συνιστώντας, ταυτόχρονα, και τους βασικούς φορείς του ελεγκτικού μηχανισμού της.

Δηλωτικά της προαναφερθείσας εξέλιξης αποτελούν η αύξηση του αριθμού των αξιωματούχων της συντεχνίας, καθώς και η μετάβαση από την επιλογή αυτών από τη Διοίκηση στην εκλογή τους από τα μέλη της. Έτσι, παρατηρούμε ότι αρχικά υπάρχουν τέχνες με χαλαρότατη ή ανύπαρκτη σωματειακή οργάνωση, όπου ένας αξιωματούχος (συνηθέστατα ο πρωτομάστορας, ο *πρώτος*) επιλέγεται από τη Διοίκηση, κάποιες φορές και δια βίου, προκειμένου να καλύψει τις ανάγκες ενός εκπροσώπου της τέχνης, ενώ, με την πάροδο του χρόνου, προστίθενται και άλλοι αξιωματούχοι (σύνδικοι, γαστάλδοι, γραμματείς), οι οποίοι μάλιστα εκλέγονται από τα μέλη της τέχνης, που συγκεντρώνονται ανά τακτά χρονικά διαστήματα για τον σκοπό αυτόν. Είναι η στιγμή όπου η τέχνη, ολοκληρούμενη ως συντεχνιακό μόρφωμα, αποκτά και τη θρησκευτική της διάσταση, με την επιλογή ενός προστάτη της αγίου, την εκκλησία του οποίου αναλαμβάνει, με τη σειρά της, να φροντίσει, συμπεριλαμβανομένων και των φιλανθρωπικών της δραστηριοτήτων. Όπως διαφαίνεται, επίσης, από τα παραπάνω, συμπληρωματικό αλλά και καθοριστικό στοιχείο της ενίσχυσης της συντεχνίας αποτελεί και η διάρκεια της θητείας των αξιωματούχων της. Έτσι, από την προαναφερθείσα δια βίου επιλογή ενός εκπροσώπου μεταβαίνουμε στην εκλογή ανά έτος περισσότερων.

Αξίζει δε να σημειωθεί ότι η εξέλιξη αυτή δεν συντελείται σε όλες τις τέχνες και σε αυτές που συμβαίνει δεν είναι ταυτόχρονη, αλλά η κάθε τέχνη ακολουθεί τη δική της διαδρομή, ανάλογα με τη φύση και τις ιδιαιτερότητες του επιτηδεύματος, το φάσμα και τη βαρύτητα των καλυπτόμενων αναγκών, τις εξω-επαγγελματικές και ενδοεπαγγελματικές δραστηριότητες των αξιωματούχων και των μελών της, την αποδοχή της από τη Διοίκηση και γενικότερα με τη δυναμική της παρουσίας της στον οικονομικό-επαγγελματικό χώρο³.

3. Γενικά για τα επαγγέλματα και τις τέχνες στη Βενετία, βλ. ενδεικτικά G. MARANGONI, *Le Associazioni di mestiere nella Repubblica Veneta*, Venezia 1974· F. BRUNELLO, *Arti e mestieri a Venezia nel medioevo e nel rinascimento*, Vicenza 1980 (στο εξής: BRUNELLO, *Arti e mestieri a Venezia*)· ARCHIVIO DI STATO DI VENEZIA, *Mestieri e Arti a Venezia*,

Η συντεχνία των υποδηματοποιών (*calegheri*) αφορά μία από τις επαγγελματικές τάξεις που εμφανίζονται, κατά διαστήματα, στα διοικητικά έγγραφα. Η εν λόγω τάξη είναι από τις πλέον δραστήριες και στην Κέρκυρα, ενώ, σχετικά με τα υπόλοιπα Ιόνια νησιά, στη Ζάκυνθο υπήρχε συντεχνία υποδηματοποιών και βυρσοδευών⁴. Στη Βενετία, η πολύ μεγάλη παραγωγή και η αφθονία επεξεργασμένων δερμάτων συνετέλεσε στην άνθηση των τεχνών που τα χρησιμοποιούσαν ως πρώτη ύλη, μεταξύ αυτών και των υποδηματοποιών⁵, ενώ στην Ασίζη, ήδη από τις πρώτες δεκαετίες του δέκατου τρίτου αιώνα, υπάρχει *societas calzolariorum* και τον επόμενο αιώνα διαθέτει δικό της καταστατικό⁶. Στον ηπειρωτικό χώρο, τέλος, και ειδικότερα για τα Γιάννενα, διαθέτουμε σχετικά στοιχεία για τον μεθεπόμενο αιώνα, από όπου μαθαίνουμε ότι υπήρχαν πέντε συνολικά συντεχνίες όσον αφορά την υπόδηση⁷.

1173-1806, Mostra documentaria, 28 giugno-28 settembre 1986. Ενώ για την Κέρκυρα βλέπε τη διδακτορική διατριβή της γράφουσας, FOTINI KARLAFTI-MOURATIDI, *Les formes de travail à Corfou pendant la domination vénitienne*, Paris 2000.

4. Α. ΖΩΗΣ, Αί ἐν Ζακύνθῳ συντεχνίαι, Ἐν Ζακύνθῳ 1893, σ. 32-63 (στο εξής: ΖΩΗΣ, Αί ἐν Ζακύνθῳ συντεχνίαι). Ωστόσο, τα περισσότερα από τα στοιχεία που μας παραθέτει ο Ζώης για τη συντεχνία των υποδηματοποιών στη Ζάκυνθο αφορούν το τέλος του δέκατου όγδοου αιώνα και τις αρχές του δέκατου ένατου. Για παράδειγμα, αναφέρει κανονισμό της συντεχνίας των υποδηματοποιών του έτους 1814, με την επισήμανση ότι, παρά τις έρευνές του στο αρχείο του νησιού, δεν κατέστη δυνατό να βρει παλαιότερο. Ο κανονισμός δε αυτός περιλάμβανε άρθρα που αναφέρονταν στα καθήκοντα του αρχιτεχνίτη και στις υποχρεώσεις των μελών της συντεχνίας. Ο Ζώης προσπάθησε να βρει στοιχεία για τη συντεχνία των υποδηματοποιών και γενικά για τις συντεχνίες και στα άλλα Ιόνια νησιά και ειδικότερα στην Κέρκυρα και στην Κεφαλονιά. Έτσι, παρακάλεσε έναν φίλο του που διέμενε στην Κέρκυρα να κάνει σχετική έρευνα στο αρχείο, η οποία όμως δεν απέδωσε, ενώ, επισκεπτόμενος ο ίδιος ο Ζώης το Αρχείο της Κεφαλονιάς, εντόπισε «ὀλίγα τινὰ περὶ τῶν ἐκεῖ συντεχνιῶν καὶ ἰδίως περὶ τῆς τῶν Ὑποδηματοποιῶν».
5. Στη Βενετία υπάρχουν δύο μικροί δρόμοι *dei caligheri* (San Toma, Santa Maria Zobenigo). Η *scuola di devozione* της τέχνης μεταφέρθηκε το 1446 στην εκκλησία του Sant'Aniano. Στη Βενετία ιδρύθηκε, το 1482, η αδελφότητα των γερμανών υποδηματοποιών, αντιπαρατιθέμενη στην τοπική αντίστοιχη συντεχνία, με έδρα στην οδό *delle botteghe* στο San Samuele, η οποία απέκτησε μεγάλη οικονομική ισχύ κατά τον δέκατο έβδομο αιώνα και ανέλαβε την ανέγερση του νοσοκομείου του San Samuele-BRUNELLO, *Arti e mestieri a Venezia*, σ. 162.
6. Οι εγγεγραμμένοι υποδηματοποιοί χωρίζονταν σε πέντε τμήματα, όσες και οι πύλες της πόλης: 42 υποδηματοποιοί στην πύλη *S. Rufino*, 56 στην πύλη *Perluci*, 46 στη *S. Giacomo*, 121 στην πύλη *S. Francesco* και 41 στη *S. Chiara*. N. SUPPA, *Lo statuto dell'Arte dei Calzolari di Assisi* (1377), Assisi 1971, σ. 15 και 26.
7. Οι συντεχνίες των παπουτζήδων ή ψιλοπαπουτζήδων, των κοντουράδων ή κοντου-

Η κερκυραϊκή συντεχνία εκλέγει τους αξιωματούχους της, έχει δικό της λάβαρο και προστάτη άγιο⁸, τον Άγιο Στέφανο, η εκκλησία του οποίου (και του Αγίου Βασιλείου) κτίστηκε στα τέλη του δέκατου έκτου αιώνα, ευρισκόμενη στην οδό των υποδηματοποιών (*cale dei calegheri*), τη σημερινή Νικηφόρου Θεοτόκη. Όπως φανερώνει και η ονομασία της οδού, εκεί υπήρχαν συγκεντρωμένα τα εργαστήρια των υποδηματοποιών, κατά τη συνήθεια που επικρατούσε, κατά τον Μεσαίωνα και λίγο αργότερα, και στη δυτική Ευρώπη, οι αστοί επαγγελματίες μιας τέχνης να την ασκούν σε συγκεκριμένη περιοχή.

Οι πληροφορίες που αντλούμε, μελετώντας τα σχετικά έγγραφα των διοικητικών αρχειακών σειρών, αναφέρονται αφενός στη διαδικασία διεξαγωγής των εκλογών για την ανάδειξη των αξιωματούχων της συντεχνίας και αφετέρου στον καθορισμό των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων αυτών, καθώς και των υπόλοιπων μελών της.

Αναφορικά με το πρώτο θέμα, εντοπίζουμε πληροφορίες που αφορούν τον χρόνο και τον χώρο πραγματοποίησης των εκλογών, καθώς και τις προϋποθέσεις που κάθε μέλος οφείλει να πληροί, προκειμένου να συμμετάσχει σε αυτές είτε ως εκλέγων είτε ως εκλεγόμενος, επισημαινοντας και τα σχετικά των ανωτέρω εκάστοτε εμφανιζόμενα προβλήματα.

Η ημέρα διεξαγωγής εκλογών για την ανάδειξη του πρώτου, των γαστάλδων (επιτρόπων) και άλλων αξιωματούχων της τέχνης είναι η ημέρα της εορτής της Αγίας Δωρεάς εκάστου έτους⁹, όπως μας πληροφορεί έγγραφο

ρατζήδων, των τσαρουχάδων ή χοντροπαπουτζήδων, των σαράτσηδων και των μπαλωματήδων, εκ των οποίων οι τρεις πρώτες αριθμούσαν 40, 10 και 12 μέλη αντίστοιχα: Γ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, Οι συντεχνίες στα Πάννενα κατά τον 19ο και τις αρχές του 20ού αιώνα, Ιωάννινα 1988, σ. 48-49.

8. Στη Ζάκυνθο, ο προστάτης άγιος της συντεχνίας των υποδηματοποιών και βυρσοδεψών είναι ο Άγιος Λάζαρος, ενώ η συντεχνία της Ασίξης συγκεντρώνεται στην εκκλησία του Αγίου Παύλου. Στην Κρήτη, η συντεχνία των υποδηματοποιών έχει προστάτη άγιο τον Άγιο Νικόλαο, την εικόνα του οποίου τα μέλη της μετέφεραν στη Ζάκυνθο μετά την πώση του Χάνδακα: ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΠΑΝΟΠΟΥΛΟΥ, Συντεχνίες και θρησκευτικές αδελφότητες στην Κρήτη της βενετικής περιόδου, ανέκδοτη διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ρέθυμνο 2001, σ. 322 (στο εξής: ΠΑΝΟΠΟΥΛΟΥ, Συντεχνίες).
9. Μια από τις σημαντικότερες λιτανείες που πραγματοποιούνταν στην Κέρκυρα ήταν η λιτανεία του σώματος του Χριστού, της Αγίας Δωρεάς, στην οποία συμμετείχε και ο ορθόδοξος κλήρος από ολόκληρο το νησί. Με την ίδια λαμπρότητα η συγκεκριμένη λιτανεία λάμβανε χώρα και σε άλλες πόλεις της βενετικής επικράτειας, παραδείγματός χάριν στον Χάνδακα: ΜΑΡΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΔΑΚΗ-ΚΥΡΟΜΗΛΙΔΟΥ, Ειδήσεις για τη συντεχνία των ζωγράφων του Χάνδακα τον 16ο αιώνα, στο: *Πεπραγμένα του Δ' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου*, τ. 2. Αθήνα 1981, σ. 140. Για τις λιτανείες και τις

της Διοίκησης της 4ης Οκτωβρίου 1633¹⁰, στο οποίο η τελευταία, κατόπιν αιτήματος του πρώτου της συντεχνίας και των μελών της, αποφασίζει τη διεξαγωγή εκλογών. Παρατηρούμε, δηλαδή, ότι η θητεία στα αξιώματα είναι ετήσια, ενδεικτικό στοιχείο, όπως σημειώθηκε παραπάνω, ισχύος της συντεχνίας. Στη Ζάκυνθο για ένα διάστημα η θητεία είναι τριετής, ενώ στη συντεχνία των υποδηματοποιών της Ασίζης η θητεία των δύο επιτρόπων (*camerarii*)¹¹, καθώς και άλλων αξιωματούχων της, διαρκεί μόλις τέσσερις μήνες, πιθανόν εξαιτίας της μεγαλύτερης έφεσης των μελών της για ανάληψη αξιωμάτων ή προς αποφυγή αυθαίρετων συμπεριφορών των αξιωματούχων, με δεδομένο ότι αρκετές από τις αρμοδιότητές τους είναι διαιτητικού και δικαστικού χαρακτήρα.

Η επιλογή της συγκεκριμένης ημέρας δεν καταγράφεται εδώ για πρώτη φορά, αλλά αποτελεί συνέχεια παράδοσης (*secondo si faceva per il passato*). Η πρόσκληση των μελών γίνεται μερικές ημέρες πριν, κατά τον συνήθη τρόπο, με ανακοίνωση, «υπό τον ήχο της σάλπιγγος» (*a son di trompeta*), στα κεντρικά σημεία της πόλης, μετά από (τυπικό) αίτημα του πρωτομάστορα. Τα μέλη¹² είναι υποχρεωμένα να παρευρεθούν, διαφορετικά επιβάλλεται χρηματική ποινή συνήθως πέντε δουκάτων. Σχετικά με τον αριθμό των μελών¹³, θα παρατηρήσουμε ότι, ανάλογα με το έτος, κυμαίνεται από 160 (1682) μέχρι και 74 (1697), με ενδιάμεσους αριθμούς ενδεικτικά: 140 (1681), 102 (1700), 99 (1699) και 81 (1618)¹⁴. Επισημαίνουμε δηλαδή αυξομειώσεις

τελετές στην Κέρκυρα, βλ. ΑΛΙΚΗ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ, Δημόσιες τελετές στην Κέρκυρα κατά την περίοδο της βενετικής κυριαρχίας, (14ος-18ος αι.), Αθήνα 1999.

10. Αρχείο Νομού Κέρκυρας (στο εξής: Α.Ν.Κ.), Ενετική Διοίκηση (στο εξής: Ενετ. Διοίκ.) Φ. 302, υπ. 9, φ. 2ν.
11. SUPPA, Lo statuto dell'Arte, ό.π., σ. 34.
12. Α.Ν.Κ., Ενετ. Διοίκ. Φ. 442, υπ. 4, φ. 21γ.
13. α. Α.Ν.Κ., Ενετ. Διοίκ. Φ. 303, υπ. 11, φ. 73ν.
β. Α.Ν.Κ., Ενετ. Διοίκ. Φ. 304, υπ. 1, φ. 40γ.
γ. Α.Ν.Κ., Ενετ. Διοίκ. Φ. 304, υπ. 5, φ. 26γ.
δ. Α.Ν.Κ., Ενετ. Διοίκ. Φ. 304, υπ. 2, φ. 36ν.
ε. Α.Ν.Κ., Ενετ. Διοίκ. Φ. 304, υπ. 9, φ. 75ν.
στ. Α.Ν.Κ., Ενετ. Διοίκ. Φ. 305, υπ. 1, φ. 64γ.
ζ. Α.Ν.Κ., Ενετ. Διοίκ. Φ. 305, υπ. 3, φ. 47ν.
η. Α.Ν.Κ., Ενετ. Διοίκ. Φ. 305, υπ. 5, φ. 64γ.
θ. Α.Ν.Κ., Ενετ. Διοίκ. Φ. 305, υπ. 5, φ. 77γ.
ι. Α.Ν.Κ., Ενετ. Διοίκ. Φ. 305, υπ. 4, φ. 41γ.
ια. Α.Ν.Κ., Ενετ. Διοίκ. Φ. 305, υπ. 7, φ. 59γ.
ιβ. Α.Ν.Κ., Ενετ. Διοίκ. Φ. 439, υπ. 1, φ. 11ν.
ιγ. Α.Ν.Κ., Ενετ. Διοίκ. Φ. 442, υπ. 4, φ. 21γ.
14. Στη Ζάκυνθο, διαταγή του 1692 μας πληροφορεί ότι τότε για πρώτη φορά εκλέχτηκε

καθόλη τη διάρκεια του δέκατου έβδομου αιώνα¹⁵. Στη Βενετία, κατά τα μέσα του επόμενου αιώνα (1773), στη συντεχνία των υποδηματοποιών και κατασκευαστών παντόφλας υπήρχαν 338 αρχιτεχνίτες (*capimaestri*), 653 τεχνίτες (*lavoranti*) και 181 μαθητευόμενοι (*garzoni*)¹⁶.

Ο τόπος συγκέντρωσης των μελών είναι το Μέγαρο του Προβλεπτή και Καπιτάνου, το Διοικητήριο (*Palazzo Pretorio*), στο Παλαιό Φρούριο, στο οποίο πραγματοποιούνταν και άλλες συνελεύσεις και συγκεντρώσεις επιτροπών και συμβουλίων. Εκεί, μετά το γεύμα, συγκεντρώνονται οι μέλλοντες να αποχωρήσουν αξιωματούχοι, καθώς και οι αρχιτεχνίτες και οι τεχνίτες, οι οποίοι πριν από την ψηφοφορία καλούνται και αριθμούνται. Βασική προϋπόθεση, πέραν φυσικά της άσκησης της τέχνης, είναι να έχουν καταβάλει την καθιερωμένη ετήσια εισφορά στην εκκλησία της συντεχνίας (*luminarie*). Στη συγκέντρωση παρίστανται ο βάιλος, οι σύνδικοι της κοινότητας και άλλοι αξιωματούχοι.

Η επιλογή του Διοικητηρίου ως χώρου συγκέντρωσης των μελών της συντεχνίας για τη διεξαγωγή των εκλογών φαίνεται ότι οφείλεται σε πρακτικούς λόγους, αφού στη μικρή σχετικά εκκλησία των Αγίων Στεφάνου και Βασιλείου δεν ήταν δυνατό να προσέλθουν όλα τα μέλη της τέχνης για να ψηφίσουν, τα οποία, όπως είδαμε, κατά καιρούς, έφταναν και τα 160. Αντίθετα, όπως θα αναφερθεί πιο κάτω, άλλες περιπτώσεις συνελεύσεων με πολύ μικρότερο αριθμό συμμετεχόντων, πλην των εκλογών, πραγματοποιούνται στον χώρο της εκκλησίας. Η ανωτέρω, ωστόσο, επιλογή δεν παύει να αποτελεί μία ακόμη ένδειξη της βούλησης της Διοίκησης, υποβάλλοντας με την παρουσία της να παρεμβάινει στα εσωτερικά ζητήματα της συντεχνίας.

Ακολουθεί η ψηφοφορία ανάδειξης των νέων αξιωματούχων, κατά την οποία οι υποψήφιοι λαμβάνουν ψήφους προτίμησης αλλά και άρνησης (*si, no*), οι αριθμοί των οποίων καταγράφονται μπροστά από το όνομα του υποψηφίου και συνδέονται μεταξύ τους με μία παύλα που μετατρέπεται σε σταυρό για αυτούς που εκλέγονται, με την ένδειξη, μετά το όνομα, της εκλογής τους (*rimasto*). Προς το τέλος δε του αιώνα, επικρατεί η συνήθεια ο αριθμός των θετικών ψήφων να προηγείται του ονόματος και να έπεται αυτού ο αντίστοιχος των αρνητικών.

στο Αργουσόλι αρχιτεχνίτης (πρώτος) των υποδηματοποιών, για τρία έτη, με την υποχρέωση να καταθέτει στο Ταμείο δέκα δουκάτα ετησίως, καθώς και δύο επίτροποι και ένας γραμματέας: ΖΩΗΣ, Αί εν Ζακύνθω συντεχνία, σ. 52.

15. Στην Κρήτη, σε έγγραφο του 1664 καταγράφονται τα ονόματα 17 μελών της συντεχνίας των υποδηματοποιών: ΠΑΝΟΠΟΥΛΟΥ, Συντεχνίες, σ. 317.

16. MARANGONI, ό.π., σ. 219.

Όταν, μάλιστα, δύο από τους υποψήφιους, κυρίως για τη θέση του πρωτομάστορα, έχουν λάβει τις περισσότερες θετικές ψήφους και ισοψηφούν ή υπάρχει πολύ μικρή διαφορά μεταξύ τους, υπονοώντας ίσως και τη λανθασμένη καταμέτρηση των ψήφων, τότε πραγματοποιείται δεύτερη και τρίτη ψηφοφορία μόνο με αυτούς τους δύο, όπως συνέβη στις εκλογές της 5ης Ιουνίου 1681¹⁷, όπου αρχικά οι Checo da Bressa και Γιωργάκης Dizanelli έλαβαν και οι δύο 85 ψήφους υπέρ και 54 και 59 κατά, αντίστοιχα. Στη δεύτερη ψηφοφορία, μοναδικός υποψήφιος είναι ο Dizanelli, επειδή είχε περισσότερες ψήφους κατά, ο οποίος λαμβάνει τον ίδιο ακριβώς αριθμό ψήφων *si* και *no*, που είχε λάβει αρχικά ο da Bressa (85-54). Για αυτόν τον λόγο, ακολουθεί και τρίτη ψηφοφορία μεταξύ των δύο ως ισοψηφισάντων, όπου εκλέγεται ο Dizanelli, με 84 υπέρ και 59 κατά έναντι του da Bressa, που έλαβε 78-61.

Το επόμενο έτος (1682), για το αξίωμα του πρωτομάστορα συμμετέχουν δύο υποψήφιοι¹⁸ και με άνεση από την πρώτη ψηφοφορία εκλέγεται ο Αναστάσιος Κουβαράς (103 υπέρ, 56 κατά) έναντι του Βασίλη de Candia (83-80).

Ενδεικτικά παρατίθενται τα αποτελέσματα των εκλογών της 4ης Οκτωβρίου 1633¹⁹:

α/α	Υπέρ	Κατά	Ονοματεπώνυμο	Αποτέλεσμα
Εκλογή πρωτομάστορα				
1.	43	72	Giacomo Marchioni	
2.	63	52	Αντώνιος Κοντός	Εκλέγεται
3.	26	90	Benedetto da Cargua	
Εκλογή ενός δυτικού γαστάλδου				
1.	54	14	Francesco da Verona	Εκλέγεται
2.	35	27	Andrea della Roca	
Εκλογή δύο ελλήνων γαστάλδων				
1.	26	52	Τζώρτζης Παπαλάντρης	
2.	41	36	Ιάκωβος Κουρής	
3.	53	22	Αρσένιος Μωραΐτης	Εκλέγεται
4.	53	27	Θοδωρής Νικήτας	Εκλέγεται

17. Α.Ν.Κ., Ενετ. Διοίκ. Φ. 304, υπ. 1, φ. 40γ.

18. Α.Ν.Κ., Ενετ. Διοίκ. Φ. 304, υπ. 2, φ. 36ν.

19. Α.Ν.Κ., Ενετ. Διοίκ. Φ. 302, υπ. 9, φ. 2ν.

5.	41	34	Filippo da Giacomo da Venezia ²⁰	
6.	47	28	Λάμπρος Μηνάς	
	Εκλογή δύο συνδίκων ή ελεγκτών, «ενός ιταλού και ενός έλληνα» (sic)			
1.	54	35	Francesco da Verona	Εκλέγεται
2.	35	27	Andrea della Roca	Εκλέγεται

Αξίζει να παρατηρήσει κανείς, όπως και στον παραπάνω πίνακα, αλλά και σε άλλες πολλές περιπτώσεις εκλογών, τον βαθμό ευαρέσκειας και προτίμησης εκ μέρους του εκλεκτορικού σώματος προς τους υποψήφιους, αλλά και τον αντίστοιχο δυσαρέσκειας και απόρριψης. Όσον αφορά τον δεύτερο, προφανώς αυτό οφείλεται είτε στην άγνοια περί των ικανοτήτων τους, επειδή δεν έχουν θητεύσει προηγουμένως σε κάποιο αξίωμα, είτε στην αρνητική εικόνα που σχηματίστηκε, ακριβώς εξαιτίας προηγούμενης θητείας τους, όπως διαπιστώνουμε να συμβαίνει σε εκλογές όπου παλαιότεροι αξιωματούχοι λαμβάνουν ελάχιστες ψήφους προτίμησης. Ακριβώς το αντίθετο θα πρέπει να συμβαίνει για την πρώτη περίπτωση, που φτάνει μέχρι του σημείου ο υποψήφιος να λαμβάνει ελάχιστες αρνητικές ψήφους. Έτσι, τον Μάιο του 1692²¹, μετά από αίτημα του πρώτου Φραγκίσκου Παγκράτη, η συντεχνία εκλέγει τον Francesco Soleta με 117 ψήφους υπέρ και μόλις 11 κατά, ενώ εντύπωση προκαλεί η εκλογή στη θέση του πρωτομάστορα του *caro* Bernardo

20. Όπως συνέβαινε και στα άλλα επαγγέλματα, στην Κέρκυρα καταφτάνουν, κατά διαστήματα, υποδηματοποιοί από διάφορες περιοχές του βενετοκρατούμενου και τουρκοκρατούμενου ελλαδικού χώρου, αλλά και από την ιταλική χερσόνησο, όπως μαρτυρούν και οι καταγραφές των ονομάτων και της ιδιότητάς τους και στις άλλες αρχαικές σειρές, όπου, λόγω χάρη, αποτελούν ένα από τα συμβαλλόμενα μέρη σε διάφορες εργασιακές συμβάσεις ή απλά συμμετέχουν ως μάρτυρες σε ποικίλες συμβολαιογραφικές πράξεις. Οι επαγγελματίες αυτοί, όταν δεν έρχονται στο νησί περιστασιακά και προσωρινά, εντάσσονται, με την πάροδο του χρόνου, στις αντίστοιχες τοπικές επαγγελματικές συσσωματώσεις. Παρόμοιες μετακινήσεις έχουμε και σε άλλα Ιόνια νησιά. Έτσι, αρκετοί κρητικοί υποδηματοποιοί, μετά το 1669, καταφεύγουν στη Ζάκυνθο και έρχονται σε αντιπαράθεση με τους ντόπιους ομότεχούς τους, ζητώντας, μάλιστα, να ιδρύσουν άλλη συντεχνία: ΖΩΗΣ, Αί ἐν Ζακύνθῳ συντεχνίαί, σ. 37. Στην Ασίξη, οι *calzolari forensens* υπόκεινται σε άλλη διαδικασία, αλλά και αυτοί είναι υποχρεωμένοι να εγγραφούν στη συντεχνία, εάν πρόκειται να παραμείνουν, ενώ καταβάλλουν επιπλέον ετήσια εισφορά δέκα σολδίων SUPPA, Lo statuto dell'Arte, ό.π., σ. 32.

21. Α.Ν.Κ., Ενετ. Διοίκ. Φ. 304, υπ. 9, φ. 76ν.

Barbadura, τον Ιούνιο του 1697²², με 74 ψήφους υπέρ (όλοι οι παρόντες) και ούτε μία ψήφο κατά.

Πολλές φορές, ωστόσο, δημιουργούνται προβλήματα που σχετίζονται με το δικαίωμα ψήφου και εκλογής²³. Ειδικότερα και αναφορικά με το δικαίωμα του εκλέγειν, η Διοίκηση, με έγγραφό της, της 2ας Ιουνίου 1616²⁴, επισημαίνει τη σύγχυση που έχει δημιουργηθεί κατά την εκλογή των πρωτομάστορων και των γαστάλδων, όχι μόνον των υποδηματοποιών αλλά και των ραπτών και των εβραίων συνδίκων και *priori*, επειδή ψηφίζουν ο οποιοσδήποτε, με αποτέλεσμα πολλές φορές, εξαιτίας του ότι ψηφίζουν και πρόσωπα που δεν ανήκουν στις παραπάνω τέχνες και κοινότητα, ο αριθμός των ψηφισάντων να είναι κατά πολύ μεγαλύτερος από τον αριθμό των μελών. Προς αποφυγή, λοιπόν, τέτοιων καταχρήσεων, αποφασίζει στο μέλλον, στις συνελεύσεις των ανωτέρω, να μην έχουν τη δυνατότητα να παρεμβαίνουν άλλοι, πλην των λειτουργών της Διοίκησης και των συνδίκων και βέβαια και των μελών της συντεχνίας.

Η απόφαση αυτή, όμως, φαίνεται ότι δεν έλυσε και οριστικά το ζήτημα, αφού, αρκετές δεκαετίες αργότερα, με έγγραφο της 28ης Απριλίου 1692²⁵, μετά την αποκάλυψη από τη συντεχνία της σύγχυσης που δημιουργείται κάθε φορά που πρόκειται να γίνουν εκλογές αξιωματούχων, εξαιτίας της εισόδου πολυπληθών μαθητευόμενων²⁶ (*garzoni και putelli*), «κάτι που δεν γίνεται σε κανένα άλλο μέρος της Γαληνοτάτης», επειδή η συμμετοχή τους στην ψηφοφορία δεν έχει ουσιαστικό αποτέλεσμα, παρά μόνο δημιουργεί μεγάλο σκάνδαλο στην παραπάνω συντεχνία. Για τον λόγο αυτόν, ο πρωτομάστορας, οι σύνδικοι, οι γαστάλδοι και ο γραμματέας συγκεντρώνονται στην εκκλησία τους, για να ρυθμίσουν το ανακύψαν ζήτημα και αποφασίζουν ότι, στο εξής, θα έχουν δικαίωμα εισόδου μόνον οι αρχιτεχνίτες και οι τεχνίτες οι «αυθεντικοί», αυτοί, δηλαδή, που έχουν δοκιμαστεί με επιτυχία σύμφωνα με παλαιότατη συνήθεια και οι οποίοι πληρώνουν την καθιερωμένη ετήσια εισφορά των δύο λιρών τον χρόνο (*luminaria*).

Πρόβλημα εμφανίζεται, επίσης, και με το όριο ηλικίας των δυναμένων να ψηφίσουν. Είναι χαρακτηριστικό το έγγραφο της 27ης Μαΐου 1619²⁷, το

22. Α.Ν.Κ., Ενετ. Διοίκ. Φ. 305, υπ. 5, φ. 64v.

23. Α.Ν.Κ., Ενετοκρατία (στο εξής: Ενετ.) Φ. 11, υπ. 18, φ. 292r.

24. Α.Ν.Κ., Ενετ. Φ. 3, υπ. 8, φ. 182v.

25. Α.Ν.Κ., Ενετ. Διοίκ. Φ. 304, υπ. 9, φ. 67v.

26. Για τη μαθητεία στην Κέρκυρα την εξεταζόμενη περίοδο, βλ. τη μελέτη της ΦΩΤΕΙΝΗΣ ΚΑΡΑΛΛΗ-ΜΟΥΡΑΤΙΔΗ, Η μαθητεία στα επαγγέλματα στην Κέρκυρα το 17ο αιώνα, *Έφα και Έσπέρια* 6 (2004-2006) 133-148.

27. Α.Ν.Κ., Ενετ. Διοίκ. Φ. 402, υπ. 3, φ. 16r.

οποίο μας πληροφορεί ότι ο βάλος καλεί τον *signor* Παύλο Τζάνε, προκειμένου να βοηθήσει στην επίλυση των διαφορών μεταξύ των υποδηματοποιών της πόλης, που επιθυμούν να γίνουν δεκτοί κατά την ψήφιση όλων των θεμάτων που αφορούν τη συντεχνία τους (*consortio*), ο οποίος και αναφέρει ότι εμποδίστηκε κατά την παράδοση του ταμείου στον συνάδελφό του *signor* Ottavian Battagia, που διαβεβαιώνει επίσης το γεγονός. Στη συνέχεια, αφού έλαβαν τον λόγο αφενός ο πρωτομάστορας και οι γαστάλδοι της αδελφότητας και αφετέρου πολλοί υποδηματοποιοί, εκπροσωπώντας τα δικά τους συμφέροντα, και αφού ελήφθησαν υπόψη ορισμένες αποφάσεις και διατάγματα σχετικά με το θέμα και εξετάστηκε «ό,τι είναι σωστό για την κοινή ηρεμία και τη διατήρηση της αδελφότητας», αποφασίζεται ότι όσοι έχουν υπερβεί το δέκατο έκτο έτος της ηλικίας τους, και καταβάλλουν φυσικά τις καθιερωμένες ετήσιες εισφορές, έχουν δικαίωμα ψήφου και απολαμβάνουν όλα τα δικαιώματα και τα προνόμια που έχουν και οι μεγαλύτεροι σε ηλικία, όπως και συνέβαινε μέχρι τότε.

Όσον αφορά το δικαίωμα του εκλέγεσθαι, προβλήματα παρουσιάζονται εξαιτίας της επιθυμίας ορισμένων να εκλεγούν σε κάποιο αξίωμα, χωρίς να έχουν ολοκληρώσει προγενέστερη θητεία σε άλλο. Η συνέλευση, λοιπόν, στις 28 Απριλίου 1692²⁸, αναφέρεται στη διαπίστωση που έγινε κατά την τακτοποίηση των βιβλίων της συντεχνίας, ότι δηλαδή έλειπαν πολλές διατάξεις που αφορούσαν την τέχνη και ιδιαίτερα ένα τμήμα που διευκρινίζει ότι όποιος δεν έχει ολοκληρώσει τη θητεία του στο αξίωμα του συνδίκου, του γαστάλδου, ή του γραμματέα, δεν έχει δικαίωμα να καταθέσει υποψηφιότητα, ούτε να εκλεγεί πρωτομάστορας. Επαναφέρει, λοιπόν, σε ισχύ τη σχετική διάταξη, επαναφορά την οποία υπερψηφίζουν σαράντα έξι μέλη από τα πενήντα που παρευρίσκονται, αφού διαβαστεί το ανάλογο κείμενο, κεκλεισμένων των θυρών.

Φαίνεται, ωστόσο, ότι η παραπάνω απόφαση δεν τηρείται πάντοτε, αφού, λίγα χρόνια αργότερα, αμέσως μετά την εκλογή του Battista Fabris στις 18 Ιουνίου 1699²⁹ στο αξίωμα του πρωτομάστορα, εμφανίζεται ένας ομότεχός του, ο Αναστάσιος Κουβαράς, ο οποίος, δια του δικηγόρου του, αντιτίθεται στην προαναφερθείσα εκλογή, θεωρώντας αυτήν παράνομη, βάσει της απόφασης της 14ης Ιουνίου 1655 και άλλων μεταγενέστερων, επειδή ο Fabris ασκεί ήδη το αξίωμα του συνδίκου της τέχνης. Ο Fabris αντιδρά έντονα, και αυτός δια του συνηγόρου του, αλλά η συνέλευση αποφασίζει ότι ο Κουβαράς έχει δίκιο και ότι τελικά ο Fabris δεν μπορεί να εκλεγεί. Ως

28. A.N.K., Ενετ. Διοίκ. Φ. 304, υπ. 9, φ. 68v.

29. A.N.K., Ενετ. Διοίκ. Φ. 305, υπ. 5, φ. 75v.

συνέχεια των παραπάνω, έναν χρόνο αργότερα³⁰, ο συνήγορος του νεοεκλεγμένου πρωτομάστορα Πωργάκη di Zanchi αντιτίθεται στην εκλογή του Fabris, αναφερόμενος στις ανωτέρω αποφάσεις, με το σκεπτικό ότι δεν έχει λήξει η υποχρεωτική από τον νόμο μη δυνατότητα εκλογής σε άλλο αξίωμα, μετά τη λήξη προηγούμενης θητείας στο αξίωμα του συνδίκου της συντεχνίας (*contumacia*). Ο Fabris ισχυρίζεται το αντίθετο, όμως και πάλι η απόφαση είναι καταδικαστική και το όνομά του διαγράφεται.

Εξαιρέσεις, άλλωστε, από το δικαίωμα του εκλέγεσθαι έχουμε και σε δύο ακόμη περιπτώσεις. Η πρώτη³¹ αφορά τη μη επιθυμία του προτεινόμενου να εκλεγεί, οπότε και διαγράφεται από τον κατάλογο των υποψηφίων, με την καταγραφή της αιτιολογίας αμέσως μετά τη διαγραφή. Η δεύτερη³² έχει να κάνει με το βασικό κώλυμα που δημιουργείται, στις εκλογές του 1697, όταν υποψήφιος για γραμματέας της τέχνης δεν γνωρίζει γραφή! Πρόκειται, κατά πάσα πιθανότητα, για τον Φραγκίσκο Παγκράτη, ο οποίος, μάλιστα, όπως προαναφέρθηκε, διατέλεσε και πρωτομάστορας λίγα χρόνια πριν. Ο Παγκράτης, ενώ καταγράφεται ως υποψήφιος για το αξίωμα αυτό, δεν ψηφίζεται, ενώ αναφέρεται ο λόγος της μη εκλογής του και εκλέγεται ο Battista Marchetti, με 61 ψήφους υπέρ και 13 κατά.

Προβλήματα δημιουργούνται, επίσης, όταν, για διάφορους λόγους, η εκλογή του πρωτομάστορα αναβάλλεται ή καθυστερείται. Έτσι, λόγω χάρη, τον Ιούνιο του 1618³³, ο πρωτομάστορας Πάννης Αγιοβλασίτης εμφανίζεται στη Διοίκηση και δηλώνει ότι πρέπει να εκλεγεί νέος πρωτομάστορας, επειδή η θητεία του έληξε. Εκλέγεται ο Αντώνιος Κοντός (67 υπέρ, 11 κατά).

Η υπενθύμιση αυτή και η έκδηλη ανησυχία εκφράζονται, συχνά εκτενώς, κατά διαστήματα, από τους αξιωματούχους της συντεχνίας προς τη Διοίκηση, όπως, για παράδειγμα, την τελευταία δεκαετία του δέκατου έβδομου αιώνα. Πράγματι, η συντεχνία αποστέλλει στη Διοίκηση τρία επί του θέματος έγγραφα, με διαφορά δύο και τριών ετών. Στο πρώτο έγγραφο, της 5ης Ιουνίου 1694³⁴, και ενόψει της εορτής της Αγίας Δωρεάς (*Corpus Domini*), κατά την οποία είδαμε ότι πραγματοποιούνται οι εκλογές στο Διοικητήριο σύμφωνα με παλαιότερη συνήθεια, και εδώ ο *mistro* Gerolimo Καλλέργης, επίτροπος της συντεχνίας, προβλέπει ότι, εξαιτίας των διαφορών που υπάρχουν μεταξύ των δημοσίων εκπροσώπων, είναι δυνατό να

30. A.N.K., Ενετ. Διοίκ. Φ. 305, υπ. 7, φ. 59r.

31. A.N.K., Ενετ. Διοίκ. Φ. 305, υπ. 4, φ. 42r και αλλού.

32. A.N.K., Ενετ. Διοίκ. Φ. 305, υπ. 5, φ. 65r και αλλού.

33. A.N.K., Ενετ. Διοίκ. Φ. 439, υπ. 1, φ. 11v.

34. A.N.K., Ενετ. Φ. 24, υπ. 4, φ. 31r.

αναβληθεί η εκλογή του πρωτομάστορα, προς μεγάλη ζημία της συντεχνίας αλλά και της εκκλησίας του Αγίου Βασιλείου, με δεδομένο, μάλιστα, ότι και την προηγούμενη χρονιά, για κάποιον άλλον λόγο, δεν έγινε η εκλογή του πρωτομάστορα και ότι δεν αρμόζει, για τους παραπάνω λόγους, να μην τηρούνται «οι παλαιότατοι κανονισμοί» ενός τόσο αναγκαίου και σημαντικού αξιώματος. Κλείνει δε θετικά, με την παράκληση να γίνει η εκλογή την προαναφερόμενη ημέρα προς ανακούφιση και όφελος της συντεχνίας και της εκκλησίας.

Στο δεύτερο έγγραφο, της 15ης Ιουνίου 1696³⁵, οι σύνδικοι Bernardo Barbadura και Κωνσταντίνος Κόκλας διαμαρτύρονται για την καθυστέρηση διεξαγωγής της εκλογής και παρακαλούν τη Διοίκηση να εισακουστούν οι δικές τους αιτήσεις (*divote suplicationi*) από τους εκπροσώπους που οφείλουν να προϊστανται στην εκλογή, εκφράζοντας τη σπουδή της συντεχνίας (*significando le premure che tiene detta maestranza*) για αυτό το θέμα και προς ανακούφισή της. Χαρακτηριστικό του εγγράφου είναι το πλήθος των κολακευτικών εκφράσεων που απευθύνονται στον παραλήπτη, εκφράσεις όπως ο χαρακτηρισμός του εγγράφου ως «ταπεινότητας», η αναφορά στον ιδιαίτερο ζήλο και την εποπτεία του και άλλες.

Στο τρίτο, τέλος, έγγραφο, της 8ης Ιουνίου 1699³⁶, οι σύνδικοι και ο πρωτομάστορας, εγκαιρώς αυτήν τη φορά, καταθέτουν σχετικό αίτημα και, φοβούμενοι μήπως και εκείνη τη χρονιά, όπως συνέβη την προηγούμενη, δεν πραγματοποιηθεί εκλογή, παρακαλούν εκ νέου τους εκπροσώπους να παρευρεθούν. Οι εκλογές γίνονται τελικά στις 20 του ίδιου μήνα, όπως διαπιστώνουμε από έγγραφο άλλης αρχαιακής σειράς.

Προβλήματα, επίσης, δημιουργούνται όταν πραγματοποιείται η εκλογή μόνον του πρωτομάστορα, χωρίς να ακολουθήσουν οι εκλογές των υπόλοιπων αξιωματούχων. Έτσι, στις 28 Απριλίου 1692³⁷ και σε έγγραφο που προηγείται των αναφερθέντων της ίδιας ημερομηνίας, τα μέλη της συντεχνίας συγκεντρώνονται στην εκκλησία, έχοντας διαπιστώσει τη μεγάλη ζημία και την κακοδιαχείριση της εκκλησίας τους, εξαιτίας της ολιγωρίας όχι μόνον του πρώτου αλλά και όλης της συντεχνίας, επειδή, την ημέρα των αρχαιρεσιών της τέχνης, αμέσως μετά την εκλογή του νέου πρωτομάστορα και την παραλαβή της σφραγίδας της τέχνης από αυτόν, η συνέλευση διαλύεται και τα μέλη αναχωρούν από το Διοικητήριο, χωρίς να προβούν σε εκλογή και των συνδίκων, γαστάλδων και γραμματέα, σύμφωνα με παλαιότατη συνή-

35. A.N.K., Evet. Φ. 15, υπ. 2, φ. 18r.

36. A.N.K., Evet. Διοίξ. Φ. 305, υπ. 5, φ. 77v.

37. A.N.K., Evet. Διοίξ. Φ. 304, υπ. 9, φ. 67r.

θεια, «προς μεγάλη ζημία της συντεχνίας και της εκκλησίας». Διευκρινίζεται, λοιπόν, ότι στο εξής είναι υποχρεωμένοι οι σύνδικοι και οι πρωτομάστορες να υποβάλλουν αίτημα στη Διοίκηση, προκειμένου να μην ανοίγονται οι πόρτες στο Διοικητήριο και να μην παραδίδεται η σφραγίδα, αν δεν έχουν εκλεγεί και οι υπόλοιποι αξιωματούχοι, κάτι που συνέβαινε συχνά στο παρελθόν. Διαφορετικά, ο πρωτομάστορας δεν θα έχει τη δυνατότητα να ασκήσει το αξίωμά του μέχρις ότου συγκληθεί εκ νέου συνέλευση, όπου η Διοίκηση καθορίζει, για την πλήρωση των αξιωμάτων. Η πρόταση ψηφίζεται επί 50 μελών παρευρισκομένων με 46 ψήφους υπέρ και 4 κατά.

Δεύτερο, μετά το αξίωμα του πρωτομάστορα, φαίνεται από τα έγγραφα ότι θεωρείται αυτό του γαστάλδου. Η θητεία στο αξίωμα αυτό είναι επίσης ετήσια και η συντεχνία εκλέγει τρία άτομα, δύο Έλληνες και έναν δυτικό (*latino*). Σε μία, ωστόσο, περίπτωση, κατά τις εκλογές του Ιουνίου του 1699³⁸, η συντεχνία εκλέγει μόνον τον πρωτομάστορα, τον Τζόρτζη Σάβα (65 υπέρ, 35 κατά), και τους δύο συνδίκους, Zuanne Paleti (78-20) και Νικολό Ζαγορίτη (90-6), ενώ είναι ο βάλος που επιλέγει τους τρεις γαστάλδους, Τζόρτζη Σουλουμπάρα, Σπύρο Σαντορίνη και Νικολό Παραμυθιώτη, με τρεις διαφορετικές αναφορές, εκ των οποίων οι δύο πρώτες³⁹, γραμμένες την ίδια ημέρα, αναφέρονται στην επιλογή των δύο Ελλήνων, ενώ η τρίτη⁴⁰, δύο ημέρες αργότερα, στον δυτικό. Η διατύπωση και στις τρεις είναι σχεδόν η ίδια, με διαφορετικό, βέβαια, κάθε φορά το όνομα και μας θυμίζει τη διατύπωση της διαδικασίας των επιλογών-εκλογών των συμβολαιογράφων. Έτσι, ο βάλος, αφού αναφερθεί, στην αρχή, στην πληροφόρηση που έχει σχετικά με τη συμπεριφορά και τη δραστηριότητα του υποψήφιου για το αξίωμα, έτσι ώστε να δύναται να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις του, τον διορίζει και προειδοποιεί ότι πρέπει να αναγνωρισθεί από όλους τους εμπλεκόμενους, γιατί, σε αντίθετη περίπτωση, η ποινή για τον παρακούοντα θα είναι εκατό δουκάτα που θα καταβληθούν στο δημόσιο ταμείο, καθώς και άλλες σωματικές ποινές.

Ένα από τα πρώτα μελήματα του νεοεκλεγέντα πρωτομάστορα είναι να διευθετήσει τις οικονομικές υποχρεώσεις της συντεχνίας, αφού λάβει γνώση της οικονομικής της κατάστασης. Σχετικά, μας πληροφορεί ένα συμβολαιογραφικό κατάστιχο, μόλις της 13ης Ιουλίου 1617⁴¹, σύμφωνα με την πράξη του οποίου, την ημέρα αυτή συγκεντρώθηκαν στην εκκλησία του Αγίου

38. Βλ. σημ. 36.

39. Α.Ν.Κ., Ενετ. Διοίκ. Φ. 305, υπ. 5, φ. 78r-v.

40. Α.Ν.Κ., Ενετ. Διοίκ. Φ. 305, υπ. 5, φ. 79v.

41. Α.Ν.Κ., Συμβολαιογράφοι (στο εξής: Συμβ.) Ρ.25, βιβλίο 8, φ. 35v.

Βασιλείου και του Αγίου Στεφάνου οι γαστάλδοι της τέχνης μαζί με τους δύο πρωτομάστορες, τον απερχόμενο και τον νεοεκλεγέντα, προκειμένου να κάνουν «τέλειο λογαριασμό» ενώπιον τους. Έτσι, πληροφορούμαστε ότι εκείνη τη χρονιά, σύμφωνα με ό,τι ο παλιός πρωτομάστορας έχει γεγραμμένον, τα έξοδα ήταν τρεισήμισι τόλορα και τα έσοδα σαράντα οκτώ. Με την αναφορά αυτήν κλείνουν και τους λογαριασμούς *εις δόξαν Θεοῦ*.

Κατά διαστήματα, εξάλλου, ορίζεται και εξελεγκτική επιτροπή. Έτσι, η Διοίκηση αποφασίζει, με διαταγή της 14ης Μαΐου 1627⁴², όπως μας πληροφορεί έγγραφο της 26ης Μαΐου 1657, την εκλογή δύο προσώπων από την τέχνη, προκειμένου να κάνουν τον οικονομικό έλεγχο που πραγματοποιείται κάθε φορά που λήγει η θητεία του πρωτομάστορα και αναλαμβάνει ο νέος, στο πλαίσιο της διασφάλισης των συμφερόντων της συντεχνίας (*per che il tutto con cautione si passi della medema scola*).

Τον επόμενο χρόνο, με έγγραφο της 5ης Ιουλίου 1628⁴³, πληροφορούμαστε από τους *mistri* Gabriel da Parma και Draco da Modon, οικονομικούς ελεγκτές της συντεχνίας (*rationatores*)⁴⁴, ότι οι πρωτομάστορες και οι σύνδικοί της οφείλουν, σύμφωνα με την απόφαση της Διοίκησης, σε διορία τριών ημερών, να καταθέσουν στη Γραμματεία της όλα τα έσοδα από τις εισφορές, καθώς και τις ποινές που επιβλήθηκαν στα μέλη της συντεχνίας, για τα έτη 1626 και 1627, σύμφωνα με την απόφαση της Διοίκησης της 23ης Ιουνίου, διαφορετικά θα αναλάβει η δικαιοσύνη, η οποία θα επιβάλει κυρώσεις στην προσωπική τους περιουσία και την ελευθερία τους.

Τη χρονιά του πρώτου εγγράφου (1657), εμφανίζεται ένα μικρό πρόβλημα, αφού ο ένας ελεγκτής (*revisore*), ο Giorgio Bitri, αναφέρει ότι ο δεύτερος ελεγκτής, ο Zaneto da Triviso, εκλέχτηκε πρωτομάστορας και σε αυτόν πρέπει να γίνει ο έλεγχος! Παρακαλεί, λοιπόν, τη Διοίκηση να αντικατασταθεί, επισημαίνοντας την αναγκαιότητα του αξιώματος. Ως απάντηση, η Διοίκηση ορίζει άλλον ελεγκτή υποδηματοποιό, καθορίζοντας, σε περίπτωση ανυπακοής, χρηματική ποινή εκατό δουκάτων, που θα καταβάλλεται στη συντεχνία.

Οι αναφορές, όπως είδαμε παραπάνω, στα καθήκοντα του πρώτου είναι διάσπαρτες σε διάφορα έγγραφα των δύο βασικών εξεταζόμενων εδών αρχαιακών σειρών. Ωστόσο, εντοπίσαμε μία καταγραφή στην αρχαιακή σειρά των συμβολαιογράφων -όπου οι αναφορές στις συντεχνίες σπανίζουν-, στην οποία έχουμε λεπτομερή, τρόπον τινά, παρουσίαση των υποχρεώσεων

42. Α.Ν.Κ., Ενετ. Διοίξ. Φ. 288, υπ. 2, φ. 42ν.

43. Α.Ν.Κ., Ενετ. Διοίξ. Φ. 302, υπ. 8, φ. 1ν.

44. Οι *rationatores* στην Ασίζη ασκούσαν έλεγχο στα έσοδα και τα έξοδα της συντεχνίας και, κατά περίπτωση, είχαν ανώτερα διαιτητικά καθήκοντα.

αυτών. Ειδικότερα, και συμπληρωματικά αυτών που θα αναφέρουμε στις υποχρεώσεις των απλών μελών της και των βυρσοδεψών, στις 14 Ιουνίου 1687⁴⁵, επειδή ο πρωτομάστορας των υποδηματοποιών Αλιβίζις Ελευθέριος πρόκειται να λείπει για κάποιες υποθέσεις του, εξουσιοδοτεί, *ποιεῖ κομμέσιο καὶ ἐπίτροπο γενεράλ* τον αδελφό του, Σπύρο Ελευθέριο, και του παραδίδει τη σφραγίδα (*βούλα*) της τέχνης, με την οποία του παραχωρεί το δικαίωμα να παρίσταται και να σφραγίζει, αντί για αυτόν, κάθε είδους πετζιά, προβιές και ό,τι άλλο χρειαστεί, λαμβάνοντας, στη συνέχεια, την αμοιβή του σε χρήμα ή σε είδος για τα παραπάνω *βουλοτικά*.

Μέλημα του πρώτου της τέχνης είναι η πάταξη του λαθρεμπορίου. Πράγματι, σε περίπτωση *κοντραμπάντου*, ο πρώτος οφείλει να προσφύγει στη δικαιοσύνη, αλλά και όπου αλλού χρειάζεται, προκειμένου ο παραβάτης να δικαστεί και *τρασγεδίρει τό κοντραμπάντο*, καταβάλλοντας προσπάθεια να είναι αντικειμενικός, *δίνοντας*, όμως, ταυτόχρονα *τήν ἀγάπη* στους παραβάτες.

Ο πρώτος οφείλει να παρίσταται και να βοηθά στην αδελφότητα, να διευθετεί τις οικονομικές υποθέσεις της εκκλησίας της συντεχνίας σε ό,τι χρειαστεί, λόγου χάρη να *σκουδάρει* όλα τα ενοίκια των οικιών που η εν λόγω εκκλησία κατέχει, είτε στην πόλη είτε αλλού, *κάνοντας καὶ τίς διατεταγμένες καουτζιόνες ἐκείνων τῶν ἀφιτουαλίων* που θα καταβάλλουν το σχετικό μίσθωμα.

Στα πλαίσια του τελευταίου αυτού καθήκοντος, σε άλλη συμβολαιογραφική πράξη⁴⁶ του ίδιου συμβολαιογράφου, που προηγείται κατά ένα περίπου έτος της προαναφερθείσας, ο πρώτος παραλαμβάνει από τον ευγενή Τζόρτζη Θεοτόκη μία καρπέτα και ένα γελέκο, τα οποία η σύζυγός του Μαλιπιέρα άφησε με διαθήκη της στην παραπάνω εκκλησία, και αναλαμβάνει να ικανοποιήσει την επιθυμία της, δηλαδή από αυτά να γίνουν ένα φαιλόνη⁴⁷ και ένα πετραχειλί, για μνημόσυνο της ψυχής της.

Πόσο ουσιαστική είναι η συμβολή του πρώτου στη λειτουργία της συντεχνίας φαίνεται από τα προβλήματα που δημιουργούνται όταν, για διάφορους λόγους, τη θέση κατέχει πρόσωπο που αποβλέπει σε ίδιον όφελος και το οποίο μάλιστα δεν είναι εκλεγμένο. Κάτι τέτοιο συνέβη τον Ιούνιο του 1646⁴⁸, όπως μας πληροφορεί αναφορά στη Διοίκηση του μοναδικού, όπως ο

45. A.N.K., Συμβ. K.521, β.7, φ. 29r.

46. A.N.K., Συμβ. K.521, β.1, φ. 16v.

47. Φαιλόνηο = ο μανδύας χωρίς μανίτια που φορούν εξωτερικά οι κληρικοί, <φαινόλης (φαινώ), με αντιμετάθεση συμφώνων> Γ. ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗΣ, Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Αθήνα 1998, σ. 1888.

48. A.N.K., Ένετ. Φ. 20, ντ. 3, φ. 26r.

ίδιος μάς τονίζει δύο φορές, εκείνη την περίοδο συνδίκου της συντεχνίας Checo da Bressa, ο οποίος, στο μεγαλύτερο μέρος της αναφοράς του, τονίζει την προηγούμενη επιτυχημένη λειτουργία της, επειδή όχι μόνον ο πρωτομάστορας αλλά και οι άλλοι αξιωματούχοι ευσυνείδητα αντεπεξέρχονταν στις υποχρεώσεις και ανταποκρίνονταν στα καθήκοντά τους. Η στάση τους αυτή είχε ως αποτέλεσμα να παρατηρείται επάρκεια των αναγκαίων αγαθών για την πόλη, κολακεύοντας ταυτόχρονα και τη Διοίκηση, αφού, «με τόσο καλούς επίσημα καθιερωμένους κανόνες, οι Τέχνες έχουν τους αρχηγούς και τους άλλους αξιωματούχους τους, προς απόλυτη ικανοποίηση των μελών τους». Ωστόσο, καταπατώντας «τόσο σημαντικές αρχές και καλούς νόμους», ο Πώργος Κόκκαλης, ένας απλός υποδηματοποιός, μετά τον θάνατο του προηγούμενου πρώτου, του Filippo da Venetia, είχε την επιζήμια έμπνευση, κατακριτέα, φυσικά, από τη θρησκευτική και κοσμική εξουσία (*abhorita da Dio et dal Prencipe*), να πάρει με ανορθόδοξο τρόπο τη σφραγίδα που κρατεί ο πρώτος και να ασκήσει αυτός το αξίωμα, σκανδαλωδώς και συνιστώντας κακό παράδειγμα, με συνέπειες, αφενός να μην γίνονται εκλογές και αφετέρου η εκκλησία να μην διαθέτει τα απαραίτητα έσοδα, προκειμένου να καλύψει τις ανάγκες της και να καταβάλει την αμοιβή του ιερέα της, εξαιτίας της αδυναμίας συγκέντρωσης, υπό αυτές τις αντίξοες συνθήκες, των εισφορών. Ο da Bressa τονίζει το γεγονός ότι η Διοίκηση προστατεύει και υπερασπίζεται όλες τις τέχνες και ιδιαίτερα τη συγκεκριμένη, η οποία, την περίοδο αυτή, είναι χωρίς αρχηγό με μοναδικό σύνδικο τον ίδιο. Η αναφορά του συνδίκου κλείνει με την παράκληση προς τη Διοίκηση να μεριμνήσει για την εκλογή πρώτου και των άλλων αξιωματούχων, προκειμένου να αποκατασταθεί η διακοπήσασα συνέχεια της σχετικής παράδοσης.

Όσον αφορά τις υποχρεώσεις των μελών της συντεχνίας, θα επισημάνουμε τη βασική μέριμνα της Διοίκησης να γνωρίζει την αριθμητική δύναμη των ασκούντων την εξεταζόμενη τέχνη, μέσω όχι μόνον των οργάνων της αλλά και των αξιωματούχων της. Για τον λόγο αυτόν, μεταξύ των πρώτων διατάξεων είναι και αυτή που αναφέρεται στην υποχρέωση των υποδηματοποιών και βυρσοδεψών, όχι μόνον των χριστιανών αλλά και των εβραίων, να δηλώσουν στη Γραμματεία, σε διορία οκτώ ημερών, ότι ασκούν αυτήν την τέχνη, προκειμένου, όπως αναφέρει η διαταγή, να καταστεί γνωστό «ποιοί είναι οι μαΐστορες» της τέχνης⁴⁹. Μόνον οι ως άνω δηλούντες θα έχουν το

49. α. Α.Ν.Κ., Ενετ. Διοίξ. Φ. 303, υπ. 11, φ. 34r.

β. Α.Ν.Κ., Ενετ. Διοίξ. Φ. 440, υπ. 6, φ. 39v.

γ. Α.Ν.Κ., Ενετ. Διοίξ. Φ. 442, υπ. 4, φ. 24v και αλλού.

δ. Α.Ν.Κ., Ενετ. Διοίξ. Φ. 442, υπ. 11, φ. 15v.

δικαίωμα άσκησης επαγγέλματος, ενώ, σε αντίθετη περίπτωση -και εφόσον βέβαια καταγγελούν-, θα υποχρεωθούν να πληρώσουν πρόστιμο πενήντα δουκάτων και να κατασχεθεί ό,τι υλικό της τέχνης βρεθεί σε αυτούς. Επιπλέον, η Διοίκηση επιφυλάσσεται για την επιβολή και άλλων ποινών.

Προβλήματα, όμως, θα αντιμετωπίσουν οι μη συμμορφούμενοι στα ανωτέρω και κατά την άσκηση του επαγγέλματος, αφού δεν θα έχουν τη δυνατότητα να αγοράζουν σόλες και δέρματα από τους κρεοπώλες, παρά μόνον αυτοί που θα είναι δηλωμένοι στη Γραμματεία.

Άλλη βασική, οικονομική αυτή, υποχρέωση, όπως έχει ήδη αναφερθεί, είναι η καταβολή εισφοράς στο ταμείο της εκκλησίας «για αγορά κεριού» (*pro luminariis*). Αξιοσημείωτη δε είναι η ευκρινής αναφορά του λόγου αυτής της ετήσιας καταβολής, των γνωστών *luminarie*, από τα μέλη της συντεχνίας: επειδή η εκκλησία δεν διαθέτει κανενός είδους έσοδα, προκειμένου να διατηρεί «τον αιδεσιμώτατο» εφημέριό της, αλλά και να έχει τη δυνατότητα να ανταποκρίνεται και στα υπόλοιπα απαραίτητα έξοδά της⁵⁰.

Οι επαγγελματίες της τέχνης υποχρεώνονται να αποδέχονται τις παρεμβάσεις του πρωτομάστορα και να εφαρμόζουν τις συστάσεις και οδηγίες του σε θέματα σχετικά με την άσκηση της τέχνης τους. Έτσι, ο πρωτομάστορας έχει το δικαίωμα να επισκέπτεται τα εργαστήρια των ομότεχनों του, όχι μόνον, όπως θα δούμε παρακάτω, για τον έλεγχο της προμήθειας, της ποιότητας και της επεξεργασίας των δερμάτων, αλλά και για εξακριβωση και επιβεβαίωση του αριθμού των εκεί εργαζομένων, είτε πρόκειται για τεχνίτες είτε για μαθητευόμενους, προκειμένου αφενός να καθίσταται γνωστό το υπό εξέταση επαγγελματικό δυναμικό, τόσο στην ίδια τη συντεχνία όσο και στην τοπική διοίκηση, και αφετέρου να αποφεύγεται, κατά το δυνατό, η μη καταβολή των απαραίτητων εισφορών.

Σχετικά συχνές είναι και οι αναφορές στους βυρσοδέφες, οι οποίοι δεν έχουν δική τους ξεχωριστή συντεχνία, αλλά υπάγονται, για ορισμένα θέματα, στους κανονισμούς και στις διατάξεις της συντεχνίας των υποδηματοποιών. Έτσι, εάν υπάρχει κάποια ποσότητα δέρματος σφραγισμένη από τον προηγούμενο πρωτομάστορα των υποδηματοποιών, δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί, εάν δεν ελεγχτεί και σφραγιστεί από τον τωρινό, διαφορετικά θα υπόκειται στις προαναφερθείσες ποινές⁵¹. Το ίδιο ισχύει και για τις σόλες κάθε είδους στις οποίες οι βυρσοδέφες και οι «μαϊστορες» της τέχνης δεν μπορούν ούτε πρέπει να «βάλουν χέρι» για να τις κόψουν, αν πρώτα δεν ελεγχτούν και σφραγιστούν από τον πρώτο⁵². Ο τελευταίος δε, οφείλει να

50. Βλ. σημ. 47.

51. A.N.K., Ένετ. Διοίκ. Φ. 303, υπ. 11, φ. 35r.

52. A.N.K., Ένετ. Διοίκ. Φ. 442, υπ. 4, φ. 24r.

είναι προσεκτικός και αμερόληπτος κατά τον έλεγχο, γιατί διαφορετικά, μετά από καταγγελία, θα τιμωρείται.

Οι βυρσοδέφες είναι υποχρεωμένοι να έχουν τους πάγκους τους στους συνηθισμένους τόπους, υπαίθρια, με δέρματα κάθε ποιότητας και να πωλούν χονδρικά και λιανικά, μετρώντας με το σύνηθες σιδερένιο μέτρο του πρώτου των υποδηματοποιών.

Ο πρώτος, ακόμη, έχει το δικαίωμα, προκειμένου να απομακρυνθεί ο κίνδυνος απάτης, να επισκέπτεται τα δημόσια καταστήματα δερμάτων διαφόρων ειδών⁵³. Κανένας και κατ' ούδενά τρόπο δεν πρέπει να εμποδίσει τον πρώτο κατά την άσκηση των καθηκόντων του, προκειμένου να εφαρμόσει αυτό που θεωρεί ότι είναι «δίκαιο και έντιμο». Διαφορετικά, αυτός που θα κάνει κάτι τέτοιο (*a chi li dasse imaginabil impedimento*) θα αντιμετωπίσει ποινή δεκαοκτώ μηνών στις γαλέρες και άλλες «σοβαρότερες» ποινές.

Όσον αφορά, τέλος, τα λύματα που προέρχονται από την κατεργασία-επεξεργασία των δερμάτων, αυτά δεν θα πρέπει να ρίχνονται σε κάποιο άλλο μέρος παρά μόνο στη θάλασσα⁵⁴. Σε αντίθετη περίπτωση, το χρηματικό πρόστιμο θα είναι εκατό δουκάτα. Αν, μάλιστα, δεν βρεθεί ο υπαίτιος, τότε είναι υποχρεωμένος ο διπλανός ομότεχνός του να καθαρίσει τον χώρο με δικά του έξοδα.

Ειδικότερα, για τα βυρσοδεψεία υπήρχε πρόβλεψη να βρίσκονται σε περιοχές της πόλης που ήταν κοντά σε θάλασσα ή και εκτός πόλεως, επειδή η επεξεργασία των δερμάτων δημιουργούσε δυσσομία και λύματα. Και στη Ζάκυνθο οι προβλεπτές, με αρκετές διαταγές, προσπαθούσαν να απομακρύνουν τους βυρσοδέφες προς τη θάλασσα, στα άκρα της πόλης ή εκτός αυτής. Έτσι, οι βυρσοδέφες υποχρεώνονταν να μεταφέρουν τα εργαστήριά τους, για λόγους υγιεινής, εκτός της πόλεως, διαφορετικά επιβαλλόταν στους παραβάτες πρόστιμο πεντακοσίων ρεαλίων, το οποίο έπρεπε να καταβάλουν στα δημόσια στρατιωτικά καταστήματα της Κέρκυρας⁵⁵. Στα Πάννενα τα βυρσοδεψεία βρίσκονταν στην ανατολική πλευρά της λίμνης, στην τοποθεσία Σκάλα. Στη Θεσσαλονίκη αναφέρεται ότι βρίσκονταν έξω από τα τείχη, στην περιοχή του αρχαίου λιμανιού, ενώ ο περιβάλλων χώρος, σε μεγάλη ακτίνα, έμενε ακατοίκητος⁵⁶.

Στο πλαίσιο της προστατευτικής πολιτικής της Βενετίας, η τοπική διοίκηση απαγορεύει αυστηρά την εξαγωγή τομαριών, δερμάτων και άλλων ομοει-

53. Α.Ν.Κ., Ένετ. Διοίκ. Φ. 442, υπ. 4, φ. 25γ και αλλού.

54. Α.Ν.Κ., Ένετ. Φ. 26, υπ. 7, φ. 37γ και αλλού.

55. ΖΩΗΣ, Αί ἐν Ζακύνθῳ συντεχνίαι, σ. 54-55.

56. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, Οι συντεχνίες στα Πάννενα, ό.π., σ. 44.

δών από το νησί. Η εμμονή στην απαγόρευση αυτήν, που υπαγορεύεται από τη σπουδαιότητα που της αποδίδει, αποδεικνύεται αφενός από τη συχνότητα των σχετικών αναφορών της και αφετέρου από την πρώτη θέση, σε σχέση με τους άλλους περιορισμούς και οδηγίες, που αυτή, σχεδόν πάντοτε, καταλαμβάνει στα εκάστοτε διατάγματα, ιδιαίτερα κατά το δεύτερο μισό του δέκατου έβδομου αιώνα⁵⁷, για το οποίο, άλλωστε, έχουμε τα περισσότερα στοιχεία.

Πράγματι, η Διοίκηση, στις 18 Σεπτεμβρίου 1651⁵⁸ (παρόμοιο έγγραφο χρονολογείται και από τον Ιούνιο του 1626), μετά από σχετικό αίτημα του πρωτομάστορα των υποδηματοποιών Giorgio Bitri, απαγορεύει την εξαγωγή διαφόρων ειδών δερμάτων, επεξεργασμένων ή μη (*cordovani*⁵⁹ ... *cuori di soie, montonine et ogni altra sorte di corami*) χωρίς άδεια.

Διαφορετικά, ο παραβάτης όχι μόνο θα χάνει το εμπόρευμα, το οποίο θα κατακυρώνεται στον καταγγείλанта, αλλά θα καταβάλλει και πρόστιμο πενήντα δουκάτων, εκ των οποίων είκοσι πέντε στο δημόσιο ταμείο και είκοσι πέντε στη συντεχνία των υποδηματοποιών⁶⁰. Ας σημειωθεί εδώ ότι η συντεχνία των βυρσοδεψών της Βενετίας⁶¹, η οποία έχει καταστατικό ήδη από τον Νοέμβριο του 1271 (*Capitulare Conciatorum pellium vel curaminum*), επεξεργαζόταν αρχικά (στα *processi di concia*) δύο είδη δερμάτων: του κριαριού, που ονομάζονταν *moltoline*, και του κατσικιού, που ονομάζονταν *beccune*.

Λίγα χρόνια αργότερα, η Διοίκηση, στις 20 Ιανουαρίου 1654⁶², σε έγγρα-

57. α. Α.Ν.Κ., Ενετ. Διοίκ. Φ. 442, υπ. 4, φ. 24γ.

β. Α.Ν.Κ., Ενετ. Διοίκ. Φ. 442, υπ. 5, φ. 47γ.

γ. Α.Ν.Κ., Ενετ. Διοίκ. Φ. 440, υπ. 6, φ. 39ν.

δ. Α.Ν.Κ., Ενετ. Διοίκ. Φ. 303, υπ. 11, φ. 34γ.

ε. Α.Ν.Κ., Ενετ. Διοίκ. Φ. 442, υπ. 11, φ. 15ν.

στ. Α.Ν.Κ., Ενετ. Διοίκ. Φ. 442, υπ. 12, φ. 12γ.

ζ. Α.Ν.Κ., Ενετ. Διοίκ. Φ. 442, υπ. 13, φ. 44γ.

η. Α.Ν.Κ., Ενετ. Φ. 19, υπ. 20, φ. 14γ.

θ. Α.Ν.Κ., Ενετ. Φ. 24, υπ. 4, φ. 35γ και αλλού.

58. Α.Ν.Κ., Ενετ. Διοίκ. Φ. 442, υπ. 4, φ. 24γ.

59. Επεξεργασμένα δέρματα σύμφωνα με τη μέθοδο της Cordova.

60. Στη Ζάκυνθο, με διαταγή του προβλεπτή Bembo, του 1747, όποιος μετέφερε δέρματα στο νησί δεν μπορούσε να τα πουλήσει, αν δεν είχαν τη σφραγίδα των «επί των δασμών επιθεωρητών». Διαφορετικά, επιβαλλόταν ποινή είκοσι πέντε ρεαλίων. Την ίδια ποινή κατέβαλλαν και οι υποδηματοποιοί και άλλοι που τα αγόραζαν *άνευ της προειδοποίησης των επί των ώνίων επιθεωρητών*. ΖΩΗΣ, Αί ἐν Ζακύνθῳ συντεχνία, σ. 60.

61. BRUNELLO, *Arti e mestieri a Venezia*, σ. 156.

62. Α.Ν.Κ., Ενετ. Διοίκ. Φ. 442, υπ. 5, φ. 47γ.

φό της, επισημαίνει το γεγονός που υπέπεσε στην αντίληψη των λειτουργών της, ότι δηλαδή, παρά τις απαγορεύσεις σχετικά με την εξαγωγή επεξεργασμένων και μη δερμάτων, το πρόβλημα συνεχίζει να υφίσταται. Προειδοποιεί, λοιπόν, εκ νέου, κανείς να μην τολμήσει να εξάγει οποιαδήποτε ποσότητα δερμάτων βοοειδών, επεξεργασμένων ή μη, χωρίς έγγραφη επίσημη άδεια εκ μέρους της, επιβάλλοντας, σε αντίθετη περίπτωση, χρηματική ποινή πενήντα δουκάτων τόσο στον πωλητή όσο και στον αγοραστή, ενώ το εμπόρευμα θα θεωρείται λαθραίο. Το ίδιο συμβαίνει και το 1680⁶³, όπου πρωτομάστορας είναι ο Πανούτσος Χαλικιόπουλος, καθώς και τον επόμενο χρόνο⁶⁴, με πρωτομάστορα τον Γιωργάκη di Zanchi, μόνο που σε αυτό το έγγραφο ακολουθούν τα ονόματα αυτών που, βάσει των ανωτέρω, νόμιμα επεξεργάζονται δέρματα και οι οποίοι είναι όλοι εβραίοι: Σαμπατάης Φόρτε, Μορδοχάης Βελέλης, Σολομών Φόρτε, Αβραάμ Βελέλης, Ιακώβ Φόρτε, Ιαουδάς Κοέμ, Μεναχέμ Βελέλης και Ηλίας Κουμέρης με τους δύο γιους του.

Η Διοίκηση, επανερχόμενη στις 25 Ιουνίου 1677⁶⁵ στο θέμα και χρησιμοποιώντας, μάλιστα, την ίδια έκφραση, ότι δηλαδή, μετά από αίτημα του πρωτομάστορα (*prottomaiestro*) της συντεχνίας των υποδηματοποιών της πόλεως Παύλου Χιώτη, προειδοποιεί τους ενδιαφερόμενους να μην τολμήσουν να εξάγουν για οπουδήποτε αλλού τα προαναφερθέντα στο έγγραφο του 1651 δέρματα και άλλα παρόμοια είδη χωρίς άδεια. Διαφορετικά, θα επιβάλλονται οι προαναφερθείσες ποινές⁶⁶ προς όφελος του δημοσίου ταμείου και της συντεχνίας των υποδηματοποιών, *τήν όνομαζομένην τοῦ Ἁγίου Στεφάνου*.

Η επαναλαμβανόμενη, ωστόσο, αυτή απαγόρευση φαίνεται ότι συχνά δεν γίνεται σεβαστή από όλους τους ασκούντες την τέχνη και μάλιστα από τους κατέχοντες το υψηλότερο αξίωμά της: αυτό του πρωτομάστορα. Έτσι, τον Ιούλιο του 1686⁶⁷, ένας από τους συνδίκους της συντεχνίας, ο Στέφανος Κατσαμάνος, υπογράφει μία αναφορά για λογαριασμό του, αλλά και εκ μέρους των υπολοίπων, η οποία απευθύνεται στους συνδίκους της πόλης. Στην αρχή της, ο εν λόγω σύνδικος αναφέρεται με κολακευτικά λόγια σε προγενέστερες πολυπληθείς αποφάσεις των συνδίκων σχετικές με την απαγόρευση εξαγωγής δερμάτων από την Κέρκυρα σε άλλες περιοχές, προκειμένου να υπάρξει «αφθονία και να αποφευχθεί η έλλειψη». Ωστόσο, η

63. A.N.K., Ενετ. Διοίκ. Φ. 442, υπ. 11, φ. 15v.

64. A.N.K., Ενετ. Διοίκ. Φ. 442, υπ. 12, φ. 13v.

65. A.N.K., Ενετ. Διοίκ. Φ. 303, υπ. 11, φ. 34r.

66. A.N.K., Ενετ. Διοίκ. Φ. 442, υπ. 4, φ. 24r.

67. A.N.K., Ενετ. Φ. 19, υπ. 20, φ. 14r.

«πλημμελής εποπτεία» του πρωτομάστορα των υποδηματοποιών, η μεγάλη πλεονεξία του Τζόρτζη Σκουφία, αλλά και άλλων που επιδιώκουν να πλουτίσουν χωρίς να ενδιαφέρονται για το συμφέρον της πόλης και του νησιού, δεδομένης της κρίσιμότητας περιόδου, τους ωθούν στην εξαγωγή των ανωτέρω προς την Απουλία και αλλού, κάνοντας μεγάλες προσφορές, προκειμένου να παρακινήσουν κάποιον να αγοράσει και να μεταπωλήσει κυρίως στον προαναφερόμενο Σκουφία για το δικό του και μόνον όφελος, χωρίς καθόλου, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει, να σκέφτεται την κοινή και καθολική ζημία που προκαλεί.

Για όλους, λοιπόν, τους παραπάνω λόγους, ο σύνδικος, εκ μέρους και της συντεχνίας, κάνει έκκληση στη Διοίκηση να απαγορεύσει αυτήν την εξαγωγή, σε περίοδο, μάλιστα, όπου, εξαιτίας των τρεχουσών κρίσιμων περιστάσεων, δεν αναμένεται βοήθεια από την απέναντι ακτή, κατάσταση που ωθεί τον προαναφερθέντα Σκουφία να παραβιάζει τις διαταγές. Άμεση απάντηση στα παραπάνω και ενδεχόμενη τιμωρία του Σκουφία δεν εντοπίσαμε στα έγγραφα της αρχαιακής σειράς όπου το ανωτέρω βρέθηκε, αλλά ούτε και στις άλλες σειρές που αναφέρονται στην περίοδο που μας ενδιαφέρει. Το πιθανότερο είναι η Διοίκηση να επανήλθε για πολλοστή φορά, απαγορεύοντας την εξαγωγή και καταβάλλοντας προσπάθεια για την αυστηρότερη τήρησή της, ενώ οι αξιωματούχοι και οι απλοί επαγγελματίες της τέχνης ίσως, με τη βοήθεια της Διοίκησης, να προσπάθησαν να θέσουν τον Σκουφία στο περιθώριο.

Μερικά χρόνια αργότερα και συγκεκριμένα τον Ιούνιο του 1694⁶⁸, ένας άλλος σύνδικος της συντεχνίας, με αναφορά και αυτός στους συνδίκους της κοινότητας, εκφραζόμενος κατ' αρχάς θετικά για το «αντικείμενο της φροντίδας της Διοίκησης» που πρέπει να είναι η διατήρηση της αφθονίας σε μία πόλη, προκειμένου να υπηρετείται το λαϊκό όφελος, κάνει λόγο για την «κακοβουλία» (*malitia*) των εβραίων βυρσοδεψών, οι οποίοι παραβαίνουν τις διαταγές περί εξαγωγής και ζητεί την τήρηση των παραπάνω.

Στο ίδιο θέμα αναφέρεται και πολύ μεταγενέστερο έγγραφο της περιόδου των Γάλλων Δημοκρατικών (1797-1799), χωρίς ημερομηνία, στο οποίο οι κυβερνήτες της προαναφερθείσας εκκλησίας, εκ μέρους της αδελφότητας των υποδηματοποιών, Λόλος Κούρκουλος και Πώργος Αγάθος, διαμαρτύρονται επειδή ορισμένοι ισραηλίτες βυρσοδέψες παραβαίνουν τους κανονισμούς και ειδικότερα κατακρατούν αυθαίρετα την οφειλόμενη στην εκκλησία εισφορά και αυθαίρετα επίσης εξάγουν τα δέρματα για αλλού, μη υποκείμενοι στη διαδικασία της σφράγισης, χωρίς να ενδιαφέρονται αν υπάρχει

68. A.N.K., Ένετ. Φ. 24, υπ. 4, φ. 35r.

επάρκεια δερμάτων στην πόλη και στα χωριά, στερώντας, έτσι, καθημερινά την πόλη από ένα τόσο απαραίτητο είδος, και καλούν την προσωρινή τοπική διοίκηση (*Cittadini Municipalisti Provisori di Corfu*) να διευθετήσει αυτήν την αυθαιρεσία⁶⁹.

Ένα ακόμη ζήτημα που απασχολεί τη Διοίκηση, στο πλαίσιο της επίτευξης μικρότερης οικονομικής επιβάρυνσης για την εξασφάλιση των απαραίτητων αγαθών που καλύπτουν τις βασικές ανάγκες, όπως της ένδυσης και της υπόδησης, είναι και αυτό του ελέγχου των τιμών πώλησης των υποδημάτων. Κατά διαστήματα, πολλές φορές και ανά έτος, ήδη από τον δέκατο έκτο αιώνα, κοινοποιούνται τιμοκατάλογοι διαφόρων ειδών υποδημάτων που οι υποδηματοποιοί οφείλουν να τηρούν, προκειμένου να αποφεύγονται φαινόμενα αισχροκέρδειας. Ο τιμοκατάλογος που επελέγη ενδεικτικά και ακολουθεί, διατεταγμένος από τους συνδίκους το 1571 (11 Απριλίου)⁷⁰, σε αυτό αποσκοπεί, όπως δηλώνει και το σχετικό έγγραφο που τον συνοδεύει, όπου διαπιστώνονται υπερβολικά υψηλές τιμές εξαιτίας της πλεονεξίας (*l'ingordi et eccessivi pagamenti*), προς κοινή ζημία και ιδιαίτερα των οικονομικά ασθενέστερων. Ο τιμοκατάλογος εγκρίνεται και επικυρώνεται και, στη συνέχεια, δημοσιοποιείται, ενώ επιβάλλεται χρηματική ποινή, σε περίπτωση μη τήρησής του, πενήντα υπέρπυρων (*Tarifa ordinata di splentissimi sindici a presente anno in materia delli calegheri*).

69. Και στη Ζάκυνθο εκδίδονται, κατά διαστήματα, διαταγές που αφορούν την εξαγωγή και εισαγωγή δερμάτων. Μία από αυτές, της 17ης Σεπτεμβρίου 1611, υπό τον προβλεπτή Φραγκίσκο Δονάτο, επιβάλλει κανείς να μην τολμήσει να εξαγει από το νησί δέρματα κάθε είδους, σε μικρή ή μεγάλη ποσότητα, διαφορετικά, αμετάκλητα, θα γίνεται κατάσχεση και θα επιβάλλεται χρηματική ποινή εκατό ρεαλίων, *εκτός της σωματικής εκείνης τιμωρίας*, για την οποία θα κριθεί άξιος. Απαγορευόταν, επίσης, η πώληση δερμάτων σε ξένους· ΖΩΗΣ, Αί εν Ζακύνθω συντεχνίαί, σ. 58.

70. Α.Ν.Κ., Ενετ. Φ. 2, φ. 245ν.

Είδος ⁷¹	Αξία/Ζεύγος
Υποδήματα <i>mule</i> ⁷² χειμερινά	24 γαζέτες
Χαμηλά ξυλοπέδιλα	18 γαζέτες
Ανδρικά υποδήματα απλά	10 γαζέτες
Υποδήματα διπλά	15 γαζέτες
Υποδήματα με διακοσμητική καρφίτσα <i>alla savoriana</i>	18 γαζέτες
Υποδήματα <i>mule</i>	24 γαζέτες
Παιδικά υποδήματα διπλά έως 7 ετών	7 γαζέτες
Παιδικά υποδήματα διπλά από 7 έως 12 ετών	10 γαζέτες
Παιδικά υποδήματα διπλά από 12 έως 16 ετών	12 γαζέτες
Παιδικά υποδήματα απλά έως 7 ετών	5 γαζέτες
Παιδικά υποδήματα απλά από 7 έως 12 ετών	7 γαζέτες
Παιδικά υποδήματα απλά από 12 έως 16 ετών	8 γαζέτες
Γυναικεία ξυλοπέδιλα <i>crimissine</i> ⁷³	16 γαζέτες
Γυναικεία ξυλοπέδιλα με 2 σόλες	18 γαζέτες
Γυναικεία ξυλοπέδιλα με 3 σόλες	24 γαζέτες
Γυναικεία ξυλοπέδιλα με 4 σόλες	30 γαζέτες
Γυναικεία ξυλοπέδιλα ψηλότερα (<i>piu quanto si voglia</i>)	40 γαζέτες

Η συντεχνία των υποδηματοποιών έχει το δικό της βιβλίο (*libro di caligheri* ή *mariegola*), στο οποίο είναι καταγεγραμμένα τα ονόματα των υποδηματοποιών που πληρώνουν τις ετήσιες εισφορές (*pro luminariis*) τόσο των συγχρόνων όσων και αυτών που, στο παρελθόν, έχουν ασκήσει το επάγγελμα, όπως μας πληροφορούν έγγραφα της Διοίκησης⁷⁴, στα οποία αναφέ-

71. Στη Βενετία, κατά το πρώτο τέταρτο του δέκατου πέμπτου αιώνα, πιθανόν κατ' επίδραση από την Ανατολή, κατασκευάστηκε ένα ιδιαίτερο είδος γυναικείων υποδημάτων, τα *zoriaggi* ή *sopèi* ή *scarpe solo pie*. Επρόκειτο για ένα είδος παντόφλας, συχνά διακοσμημένης, πάνω σε πολύ υψηλή ξύλινη βάση. BRUNELLO, *Arti e mestieri a Venezia*, σ. 163.

72. *Mule* = χαρακτηριστικά βενετσιάνικα γυναικεία υποδήματα με τακούνι.

73. *Cremisino* = ο έχων κρεμεζί χρώμα, κρεμεζί = έντονο κόκκινο χρώμα, κόκκινη φυσική χρωστική ουσία, που παράγεται από το έντομο κέρμη: ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗΣ, ό.π., σ. 962.

74. α. Α.Ν.Κ., *Ενετ. Φ.* 3, υπ. 6, φ. 127ν.

β. Α.Ν.Κ., *Ενετ. Φ.* 5, υπ. 13, φ. 254γ και αλλού.

ρονται αντίγραφα, όπως αυτό της 27ης Απριλίου 1610, που εκδίδεται από τον πρωτομάστορα, κατόπιν διαταγής της Διοίκησης. Τα αντίγραφα αυτά αναφέρονται αποσπασματικά σε ορισμένα ονόματα τεχνιτών υποδηματοποιών του δεύτερου μισού του προηγούμενου από την εξεταζόμενη εποχή αιώνα και ειδικότερα των ετών 1551, 1581 και 1588, χρησιμοποιεσαν δε στη Διοίκηση για την αντιμετώπιση ζητημάτων που ανέκυπταν σχετικά με το επάγγελμα, όπως είναι γνωστό, των εκάστοτε επιθυμούντων να εισέλθουν στο Συμβούλιο. Έτσι, για τα προαναφερθέντα έτη, η Διοίκηση αντιγράφει τα ονόματα που την ενδιαφέρουν και τα οποία είναι για το 1551 οι μάστορες Αντώνιος Μαρμαράς, Παύλος Μαζαράκης, Γιάννης Κουρσάρης, Δήμος Βούλγαρης, για το 1581 οι Ανδρέας Μαρμαράς και Τζόρτζης Σελάς και για το 1588 ο Τζόρτζης Σελάς.

Οι απλοί όμως υποδηματοποιοί που εκλέγονται σε κάποιο από τα αξιώματα της συντεχνίας, εκτός των βιβλίων της, φροντίζουν και για τα έγγραφα που την αφορούν. Για την επιτυχημένη δε ανταπόκριση σε αυτήν την υποχρέωση, ο πρωτομάστορας και οι σύνδικοι, στις 8 Ιανουαρίου 1700⁷⁵, διαμαρτύρονται, υποστηρίζοντας ότι κανείς δεν πρέπει να κατέχει οποιοδήποτε έγγραφο που αναφέρεται σε εκλογές, αποφάσεις, διατάγματα ή και πράξη σχετική με την *ίερουργία* της εκκλησίας της συντεχνίας, διαφορετικά το έγγραφο θα θεωρείται *ipso jure* άκυρο.

Η συντεχνία συμμετέχει στις επίσημες τελετές⁷⁶ του νησιού, δηλαδή στις λιτανείες, κατά κύριο λόγο, του πολιούχου Αγίου Σπυρίδωνα, και τις επίσημες αφίξεις υψηλών αξιωματούχων των τοπικών κρατικών και εκκλησιαστικών αρχών. Είναι, μάλιστα, τρίτη στη σειρά⁷⁷ μετά από αυτήν του Αγίου Σπυ-

75. Α.Ν.Κ., Ένετ. Διοίχ. Φ. 305, υπ. 7, φ. 124ν.

76. Οι θρησκευτικές αδελφότητες των πόλεων της βενετικής επικράτειας εισπράττουν ετήσια εισφορά από τα μέλη τους και συμμετέχουν υποχρεωτικά στις λιτανείες: ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΠΑΝΟΠΟΥΛΟΥ, Πλούσιοι και φτωχοί μέλη θρησκευτικών αδελφοτήτων στην Κρήτη της βενετικής περιόδου, στο: *Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου: Πλούσιοι και φτωχοί στην κοινωνία της Ελληνολατινικής Ανατολής*, ΧΡΥΣΑ Α. ΜΑΛΤΕΖΟΥ (επιμ.), Βενετία 1998, σ. 230-231 και ΜΟΣΧΟΝΑΣ, Θρησκευτικές αδελφότητες, ό.π., σ. 198.

77. Η σειρά, βάσει της οποίας οι συντεχνίες συμμετείχαν στις λιτανείες, συχνά είναι δηλωτική της δραστηριότητας και της σημασίας που η τοπική κοινωνία και διοίκηση απέδιδαν σε αυτές. Για παράδειγμα, στην Κρήτη, το 1554, ο πρωτομάστορας των μαραγκών καταγγέλλει τη συντεχνία των υποδηματοποιών, υπενθυμίζοντας ότι από παλιά η συντεχνία των μαραγκών και κτιστών προηγείται στις λιτανείες αυτής των υποδηματοποιών: ΠΑΝΟΠΟΥΛΟΥ, *Συντεχνίες*, σ. 318. Μερικά χρόνια αργότερα (1579), η συντεχνία των ναυτικών θεωρούσε ότι έπρεπε να προηγείται της συντεχνίας των ζωγράφων, επειδή το επάγγελμά τους ήταν «αξιολογότερο και χρησιμότερο στους Βενετούς»: ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΔΑΚΗ-ΚΙΠΡΟΜΗΛΙΔΟΥ, Ειδήσεις, ό.π., σ. 125, 137.

ρίδωνα και του Αγίου Γεωργίου ή της συντεχνίας των ραφτάδων⁷⁸. Η συμμετοχή αυτή υποδηλώνει την αποδοχή της βενετικής εξουσίας στην Κέρκυρα από την τέχνη, όπως, βέβαια, συνέβαινε και με τις άλλες συντεχνίες⁷⁹. Πράγματι, η τοπική διοίκηση, στηριζόμενη στην ενδόμυχη επιθυμία του ατόμου για ολοκλήρωση και αυτοπραγμάτωση, επιδίωξε τη σύνδεση του παραγωγικού τμήματος της πόλης με την επίσημη τελετουργική θρησκευτική και διοικητική της πλευρά.

Άξια λόγου, ωστόσο, είναι και η αναφορά εγγράφου⁸⁰ στην τέχνη του επιδιορθωτή υποδημάτων (*παλαιορράφου, μπαλωματή*), την οποία αυτός που την ασκεί, εβραίος ή χριστιανός (η σειρά είναι του εγγράφου), θα πρέπει να ασχολείται, προς αποφυγή κάθε είδους ζημίας, με την τέχνη της επιδιορθωσης των παλαιών υποδημάτων (*di robbe vecchie e di niun valor*) και με κανέναν τρόπο να εργάζεται ή να κατασκευάζει καινούρια υποδήματα, αλλά να αφήνει αυτήν την εργασία στους τεχνίτες που διατηρούν εργαστήριο, είναι γραμμένοι στη συντεχνία και πληρώνουν τις ετήσιες εισφορές. Η ποινή, εδώ, είναι πενήντα δουκάτα, ενώ το σχετικό εμπόρευμα θα χαρακτηρίζεται λαθραίο.

Στην παρούσα μελέτη επιχειρήθηκε η προσέγγιση μιας επαγγελματικής τάξης της Κέρκυρας επί βενετοκρατίας, για την οποία δεν διαθέταμε στοιχεία, πλην ελάχιστων πληροφοριών από τη βιβλιογραφία, που να στηρίζονται σε πρωτογενές αρχειακό υλικό. Αυτό οφειλόταν, συν τοις άλλοις, στο διάσπαρτο των πληροφοριών ανά αρχειακές σειρές και ανά φακέλους της ίδιας σειράς, όπως κανείς διαπιστώνει αν προσέξει τις σημειώσεις που παρατίθενται, λαμβανομένου υπόψη του πλήθους των φακέλων των ίδιων αρχειακών σειρών αλλά και άλλων που διερευνήθηκαν, στα πλαίσια ευρύτερης έρευνας, και στους οποίους δεν βρέθηκαν στοιχεία σχετικά με το θέμα μας.

Ειδικότερα, επιχειρήθηκε η πραγμάτευση θεμάτων που αναφέρονταν στη διαδικασία διεξαγωγής των εκλογών για την ανάδειξη των αξιωματούχων της συντεχνίας: τόπος, χρόνος, τρόπος, παρουσίαση των αξιωμάτων που οι υποψήφιοι διεκδικούν, δικαίωμα εκλέγειν και εκλέγεσθαι, εξαιρέσεις του δικαιώματος αυτού, ιδιαιτερότητες εκλογικής διαδικασίας, προβλήματα από τη μη τήρηση των νομίμων, αλλά και από την αναβολή ή καθυστέρηση της διεξαγωγής, ενώ παρουσιάστηκαν και ζητήματα που αφορούν την ελεγκτική επί των οικονομικών της συντεχνίας διαδικασία.

78. A.N.K., Evet. Φ. 14, υπ. 7, φ. 331v.

79. Βλ. σημ. 1.

80. A.N.K., Evet. Διοίκ. Φ. 440, υπ. 6, φ. 40v.

Στη συνέχεια αναλύθηκαν θέματα που αφορούν τις αρμοδιότητες του πρωτομάστορα της συντεχνίας και των λοιπών αξιωματούχων, καθώς και τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των απλών μελών της, αναφορικά όχι μόνο με τη συντεχνία τους αλλά και τον τρόπο άσκησης του επαγγέλματός τους. Ειδικότερα, προσεγγίστηκαν ζητήματα σχετικά με το φάσμα των δραστηριοτήτων των ανωτέρω αναφορικά με τις υποχρεώσεις των απλών μελών της συντεχνίας αλλά και των υπαγομένων σε αυτή, με στόχο την εύρυθμη λειτουργία της και προς αποφυγή προβλημάτων σχετικών με την ποιότητα, την επάρκεια και τιμολόγηση ενός απαραίτητου, για την κάλυψη βασικής ανάγκης, αγαθού, του δέρματος και των αντικειμένων υπόδησης που κατασκευάζονται από αυτό. Σημαντική, επίσης, είναι και η θρησκευτική διάσταση της συντεχνίας, με τη διευθέτηση των κάθε είδους θεμάτων της εκκλησίας της συντεχνίας και τη συμμετοχή στο τελετουργικό της.

Η τοπική Διοίκηση, εξάλλου, αναγνωρίζοντας τη σπουδαιότητα της συντεχνίας στα πλαίσια των αναφερθέντων, εκδηλώνει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την επίλυση των κατά καιρούς παρουσιαζομένων ζητημάτων που την αφορούν, είτε πρόκειται για τη δομή και λειτουργία της είτε για την εργασιακή διαδικασία. Οι περιπτώσεις έκδηλης παρέμβασης της Διοίκησης στα ζητήματα της συντεχνίας, είτε πρόκειται για τον χρόνο και τον τρόπο διενέργειας των εκλογών της είτε για άλλα, συνιστούν αποδείξεις του ενδιαφέροντος αυτού και οδηγούν στη διαπίστωση ότι η συντεχνία των υποδηματοποιών συνέβαλε σημαντικά στη διαμόρφωση της οικονομικής κατάστασης στην Κέρκυρα την εξεταζόμενη περίοδο.

SUMMARY

THE SHOEMAKERS' TRADE UNION IN VENETIAN-RULED CORFU

This study refers to one of the most important crafts of the seventeenth century: the craft (*Arte*) of the shoemakers. Specifically, it attempts to investigate and review the factors affecting the process of conducting elections for the appointment of the trade union dignitaries, these being: place, time, right to vote and be voted for, problems resulting from the insubordination to laws and also the adjournment or delay of these elections.

Furthermore, the paper examines the areas of competence of the trade union and other dignitaries. It discusses their duties, which include the management of the craft's internal affairs so as to ensure its proper and harmonious functioning. In addition to these duties, the union dignitaries also represented their fellow craftsmen in the *Regimento*, thus assuming a political role, and recommended the principal officials of the craft's auditing procedure.

In conclusion and supplementary to the above, the rights and obligations of the simple members of the trade union are mentioned, along with the manner in which the profession was conducted.

FOTINI KARLAFTI-MOURATIDI